БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда [illegible]

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 3 ЧЕТВЕРГ № 154 (8000).

Өртээ 2 көп.

КУБАНЬ КЫЗЫЛ-ТАЗЫН КЕЗЕ БЕРГЕН

КРАСНОДАР, июль 1. (СЭТА-ның корреспондентизи В. КАЛИШЕВСКИЙ дамчыткан). Бөгүн Кубаньның тараажылары кол тараа культуразы—сураглыг «Безостая-1» деп күзүн тарыыр кызыл-тазының дүжүдүн ажаап эгелей берген. Тимашевск, Павловск, Кореновск болгаш өске-даа улуг-улуг тараалаң районнарның ажыл-агыйлары ховуларынче жаткаларын, комбайннарын үндүрген. Крайның мурнуу талазы болгаш төп кезээнде баштайгы муң-муң гектар ховуларның күзүн тарыттынган кызыл-тазы кестинген болгаш бастыртынган.

Кубань механизаторларының кызыл-тас дүжүдүн ажаап алыр шөлү барык чартык миллион гектар. «Безостая-1» кызыл-тас чыжыылама сооп, довзун дөюлдурар шуурган, хаттыг үелерни шыдамык эрткен, минералдыг чемишчидилгелерни чогуур өйүнде алган, ону тараан шөлдер эки болбаазыраттынган. Механизаторлар тараазын кезип эгелээш, бүгү дүжүттү шалыпкын, чидириг чок ажаап алырынче, ховуларны күскү тарылгага белетээринче чүткүлүн салып турар.

АЖААП АЛЫЫШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛДИ КАЛБАРТЫР

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «1969 чылда дүжүт ажаап алыышкынын болгаш кодээ ажыл-агый продуктуларын белетээрин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган. Дүжүт ажаап алыышкынын эң кыска хуусаада болгаш чидириг чокка өй-шаанда, бедик шынарлыг чорударының, тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларының садып алыышкынын долдур болгаш ажыр күүседириниң хемчеглерин ук доктаалда айыткан. Ол хемчеглер бистиң Тыва АССР-ниң партия, совет, кодээ ажыл-агый, транспорт, тараа белеткел органнарынга болгаш колхозтарынга, совхозтарынга дорт хамааржыр.

Республиканың колхозтарының, совхозтарының шөлдеринде тараа болгаш мал чеми культураларның үнүжү бир дески чаагай үнүп, бо чылын дүжүт ажаап алыышкыны эрткен чылдарныындан эрте эгелээриниң байдалын кергүзүп турар. Ынчангаш, ам ажаап алыышкынга белеткелди чер болганга шыңгыы организастаары соңгаарлаттынмас айтырыг болуп келген.

Ажаап алыышкынга эң кол техника болур комбайннар септелгезиниң планы июнь 20-ге чедир республикада чүгле 4,7 хуу күүсеттинген, азы септезе чогуур 914 комбайнның чүгле 43-жү септелгеден үнген. Ооң иштинде септелге планын 13,7 хуу күүсеткен Улуг-Хем район өскелерден мүнне дээре болуп турар. Республиканың кол тараалаң районнары болур Таңды чүгле ийи, Каа-Хем бир комбайн септээн, а Бии-Хем, Бай-Тайга, Тожу районнар чаңгыс-даа комбайн септеп албааннар.

Тракторлар септелгезиниң планы республикада 96,9 хуу күүсеттинген. Ажаап алыышкынга херек оон өске чүүлдерниң белеткелин колхозтарның, совхозтарның кол нуруузу бо хүннерге чедир эгелевээн.

Дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелди элээн организастыг эгелээн ажыл-агыйларны демдеглезе чогуур. Каа-Хем районда «Тиилелге» колхоз септелге чорудар тускай бригаданы тургускаш, септелге чорудар техниканы быжыглаан, ажылдың графигин тургускан. Ол районда «Октябрь 14 чылы», Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтар ажаап алыышкынга белеткелди база эки эгелээннер.

Беш чылдың дөрткү чылының дүжүдүн ажаап алырынга, күрүнеге тарааны болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын садып алырынга белеткелди колхозтарга, совхозтарга, тараа хүлээп алыр черлерге, транспорт организацияларынга калбартып чорудар херек. Ажаап алыышкынның эгелээри ам-даа элек болгай дээр хөөн-биле эптежип болбас.

Ажыл-агый бүрүзү дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелдиң планын ажылдап кылгаш, ону боттандырарының графигин тургузар, ооң күүсеттинип турарын хүн бүрүнүң хыналдазынга алыр. Бирги ээлчегде комбайннар септелгезинче күштү салып, септекчи бригадаларны, звеноларны четчелеп тургузар болгаш оларның ажылын эки организастаар.

Ажаап алыышкын техниказының планын чогуур өйүнде, бедик шынарлыг күүседири «Сельхозтехника» органнарындан дыка хамааржыр. Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны, ооң районнарда салбырлары колхозтардан, совхозтардан хүлээп алган техниказының септелгезин айыткан хуусаазында күүседир дээш, ажыл-агыйларның артык кезектер талазы-биле чагыгларын хандырып бээр дээш тодаргай, боттуг хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Автомашиналарны, тарааны арыглаар, чүдүрер, дүжүрер механизмнерни, тараа сөөртүр тележкаларны септеп белетээрин ажыл-агый бүрүзүнге амдан эгелээр херек. Оон ыңай складтарның, деңзи ажыл-агыйының, шаңнарның белеткелин база кадай хаара чорудар ужурлуг. Ажаап алыышкын үезинде шаңнарга ажылдаар кижилерге ыяш хүүрек, ускууш, айыыр, дырбааш, ширбиил дээн ышкаш холдуң чепсек-херекселин база херек. Мындыг үүрмек чепсек-херекселди тоомчага албайн баар чорукту болдурбайн, оларны четчир санныы-биле белетээриниң хемчээн алыр.

Тараа хүлээп алыр черлерниң септелгезин, чаа тудугларның тудуун ажаап алыышкын эгелээриниң бетинде доозар сорулга-биле ол черлерге септелге, тудуг ажылдарын план, график ёзугаар чорудар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак Тываның кодээ ажыл-агыйынга чепсек-техниканы чыл бүрүде хөйү-биле берип турар. Ынчалза-даа ам кол сорулга чаа техника алырында эвес, иштики курлавырны—бар бүгү техниканы бүрүн ажыглаары болур. Бо сорулга-биле ажыл-агыйлар аразынга артык кезектер солчулгазын организастаары чугула.

Дүжүт ажаап алыышкынын чедиишкинниг чорударын четчир санныг механизатор кадрлар шиитпирлээр. Ындыг болганда, механизаторлар белеткелинче онза кичээнгей салыр.

Партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары болза дүжүт ажаап алыышкынынга, тараа белеткелдеринге белеткел ажылдарының чорупп турарын контрольга алыр хүлээлгелиг. Ылаңгыя колхозтарда, совхозтарда партия организациялары СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде айыткан доктаалын тараажыларга тайылбырлап таныштырар, септекчилер ортузунга социалистиг чарышты организастаар ужурлуг. Бо доктаалды күүседир талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели база доктаал үндүрүп, тодаргай хемчеглерни айыткан. Партияның, чазактың айтыышкыннарын күүсетпишаан, ажаап алыышкынга бүгү белеткелди калбартып чорударын чедип алыр херек.

В. И. Лениниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга уткуштур республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң чер ажылының продуктуларын бүдүрерин база белетээрин көвүдедир талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседиоин ам тарылгаларның чайгы ажаалгазы-биле чергелештир дүжүт ажаап алыышкынынга хынамчалыг белеткел хандырар.

ЧАҢГЫС ЭП, СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН

☆ ТАЛЛИН. (СЭТА). Эстонияның партия активиниң аңаа болган хуралы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин илеткел кылган.

Санал бергеннер империализмге удур, тайбың, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демиселге революстуг күштерниң чаңгыс эвин быжыглаан бо Чөвүлел хуралдың түңнелдериниң дугайын күзел ханышкыны-биле чугаалап турган. Эстонияның коммунистери, ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалын чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнүп, улам улуг кыжениишкин-биле ажылдап, В. И. Лениниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуурун төрээн партиязынга бүзүреткен.

Актив хуралы СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаарынче СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң угландырган политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң ажылын бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаан.

* * *

☆ ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның корр.). Грузияның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралының документилерин чаагай күзелдиң ханышкыны-биле хүлээп алган. Ол дугайын Грузияның партия активиниң Тбилисиге болган хуралынга чугаалап турган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузияның КП ТК-ның бирги секретары В. П. Мжаванадзе илеткел кылган.

Хуралга санал бергеннер коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалын чаңгыс үн-биле деткээн.

Хүлээп алган доктаалынга активтиң хуралы делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаарынче СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң угландырган политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң ажылын бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаан.

Республиканың коммунистери, ажылчы чоннары бистиң чуртувуска коммунистиң тургузуушкунунуң өөдүр чаагай планнарын боттандырарынга бүгү түвени кылып, В. И. Лениниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 100 чыл оюн күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелер-биле уткуурун активтиң хуралы СЭКП Төп Комитединге бүзүреткен.

* * *

★ ЧЕЛЯБИНСК. (СЭТА-ның корр.). Областың партия активиниң хуралы Челябинск демир-орукчуларының Культура ордузунга болган.

СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында илеткелди кылган.

Активтиң киржикчилери делегей Чөвүлел хуралынга хүлээп алган документилерин, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалын ханы-биле чүүлдүгзүнген. Областың коммунистери, бүгү ажыл-ишчилери Владимир Ильич Лениниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуур төлээде, партияның шиитпирлерин амыдыралга улам кыжениишкинниг боттандырар, социалистиг күрүнениң күчүзүн быжыглаарының херээнге боттарының салыышкынын көвүдедир дээрзин хуралга демдеглээн.

* * *

★ ТАШКЕНТ. (СЭТА-ның корр). Ташкент областың партия организациязының актив хуралы болган. Аңаа делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов илеткел кылган.

Хуралдың киржикчилери делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын улам быжыглаарынче угланган СЭКП-ниң ленинчи ТК-зының, ооң Политбюрозунуң политиктиг, практиктиг ажыл-чорудулгазын база Москва Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң ажылын, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс эп-сеткилдиг-биле чүүлдүг деп санаан.

* * *

★ ЛИПЕЦК, июль 1. (СЭТА). Липецк областың партия организациязының актив хуралынга муң хире коммунист киришкен. СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг кылдыр хүндүлүг президиум улуг кодурлуушкун-биле соңгуткан.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. И. Воронов илеткел кылган.

Областың коммунистери ол айтырыгны чугаалажырынга идепкейлиг киришкен. Санал бергеннер делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин, сырый каттыжыышкынын быжыглаарынче угланган СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң политиктиг шугумун, практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле деткээн.

Хурал Москва Чөвүлел хуралының түңнелдерин чүректиң ханызындан чүүлдүг деп санаан. СЭКП ТК-ның июнь (1969 чылда) Пленумунуң доктаалын чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн. «Липецк областың партия организациязы, бүгү ажылчы чоннары ленинчи ТК-ны долгандыр улам сырый каттыжар, Төрээн чуртка аалдар кылдыр моон соңгаарлаа база улам идепкейлиг шудургу ажылдаар, В. И. Лениниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 100 чыл болурун күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг уткуур деп бүзүрелдиг сөзүн СЭКП ТК-га партия активиниң хуралы берип тур»—деп, хүлээп алдынган доктаалда чугаалаан.

* * *

★ МИНСК. (СЭТА). Гомельге областың партия организациязының актив хуралы болган. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров актив хуралынга илеткел кылган.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага эрткен Чөвүлел хуралы делегейниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаарының херээнге чугула үе-чада, делегейниң эң улуг болуушкуну болган деп, хуралдың киржикчилери боттарының чугааларынга демдеглээн. СЭКП ТК-ның июнь (1969 чылда) Пленумунуң шиитпирлеринде бистиң бүгү партиявыстың, чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының тура-соруун илергейлээн деп чүвени олар сеткил ханып чугаалаан.

Москвага эрткен Чөвүлел хуралдың түңнелдерин областың партия организацияларының активчилериниң чугаалашкан хуралдары Витебскиге, Гродного болган, а Могилёвка Белоруссияның Компартиязының обкомунуң пленуму эрткен.

Хуралдарның болгаш пленумнуң киржикчилери СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң политиктиг шугумун, практиктиг ажыл-чорудулгазын, делегейниң коммунистиг, ажылчын партияларының Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң кылган ажылын чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алдынган доктаалдарында бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаан.

ЧУРУКТА: херээженнерниң VI республика хуралының бөлүк киржикчилери (солагай таладан оң талаже) Дарья Одан-оол (Тес-Хем), Донгак Хыйыр-оол (Өвүр), Валентина Шаалы (Барыын-Хемчик) олар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Мал чеми белеткээрин бедик темп-биле

Сөөлгү медээ ёзугаар алырга, Каа-Хем районнуң бүгү ажыл-агыйларынга июнь 26-га чедир бар болуп турар тракторнуң сиген кестирер 70 машиналарының чүгле 26-ы ажылдап турар. Ынчаарга сиген кезериниң чогумчалыг үези июнь доозулган. Ам ажыл-агыйларда бар, сиген ажаап алыр бүгү техниканы болгаш сиген белеткээр бригадаларда, звеноларда бүгү кижилерни доп-дораан ол чугула ажылче киирзе чогуур.

СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралынга ол дугайын чугаалажып көрген. Районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш Шиваниң информациязындан алырга, районнуң ажыл-агыйларга сиген белеткелинге 318 кижи болгаш тракторнуң сиген кезер 70 машиналары ажылдаан турар ужурлуг. Ол күш-биле 8544 гектар черниң чайгаар үнген оът-сигенин кестирер. Сиген кезер машина бүрүзүнге 170 гектар онаажып турар. Ону барымдаалап алырга, сиген кезилдези июльдуң төнчүзүнге чедир узамдыгар апаары ол-дур. Кодээ ажыл-агый эргелелиниң ол санаашкыннары-биле чөпшээрежип болбас. Хөй чылдарның практиказындан алырга, июльдуң ийиги чартыында чаашкын эгелээр. Ындыг болганда сиген белеткелин кыска хуусаада дүрген доозар дээш, бүгү-ле болдунар аргаларны болгаш курлавырларны ажыглаары эргежок чугула.

Аъттың сиген кезер машиналары болгаш хол кадыырлары районнуң ажыл-агыйларында үттүндүрген. Шак ындыг чорук-биле эптежип болбас. Машина-биле сигенни кестирип аптар черлер эвээш болгай. А хараган арасында, ыяш иштинде чаагай үнген сигенни кезип алырынга хол кадыырын ажыглаар херек.

Мурнуку чылдарда «Октябрь 30 чылы», «Октябрь 14 чылы» колхозтар ой-чиктиң сигенин хол кадыыры-биле кезеринче бир дугаарында кирип турган. Ол ажылга фермаларның ажылдакчылары база киржип турган. Ам чүге ынчаар организастап болбас деп? Ол ажылга дуржулгалыг механизаторлар негеттинмес болгай. Аъттың сиген кезер машиналарын кырганнар-даа башкарып, хол кадыыры-биле херээженнер-даа сиген кезип болур.

Ол ажылдың чугулазын кижилерге тайылбырлаар, акша болгаш натура төлевирин доктаадып тургузаар херек.

Партия, комсомол, профэвилел организацияларының херээженнер чөвүлелдериниң сорулгазы болза, чүгле техниканың үзүктелиишкин чокка ажылдаарын хандырары эвес, харын-даа аъттың сиген кезер машиналары-биле болгаш хол кадыырлары-биле ниитиниң малынга сиген кезеринче кижилерни немей мобилизастаары болур.

Чамдык ажыл-агыйлар сиген кезер шөлдерни малга оъткарып турар. Шивилиг деп черде 300 гектар ажыт сиген шөлү бар. Ол черден мурнуяда муң центнер ажыт сигенни кезип ап турган. Ам ында мал кадарып турар. Шак ындыг ээ-харыысалга чок чорукталрны болдурбас ужурлуг.

П. ПОПОВ.

Дүк арыг болзун дээш

Казахстанның кодээ ажыл-агыйын механизастаарының болгаш электрижилериниң эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары оон өске эртем черлериниң эртемденнери-биле демин каттыштырып ажылдап тургаш, чаа машина чогааткан. Ол машина чуртуң бүгү хой фермаларынга ажыктыг. Дүк саназарын болгаш тавыс шынарлыг дүкту болбаазырадыр ажылдарны хол-биле кылбас арганы ол бээр.

Машина дүк арыглаар болгаш дыдар агрегаттан тургустунган. Ол дерги бир шакта 350 килограмм дүкту сайгарып ажылдаар. Чаа дергиниң ажыктыы демдеглексенчиг: ажыл-иш чарыгдалын 60 хуу кызырар, эки шынарлыг дүк бээриниң күсели-биле ажыл-агыйларның орулгазын улгаттырар.

Машинаны садып алырының чарыгдалы бүдүн чартык сезон дургузунда эгиттинер деп чүве хөй кыргылда черлеринге кылган шенелделерден билдинген.

(СЭТА-ның корр).

Херээженнерниң VI республика хуралының киржикчилериниң

КЫЙГЫРЫЫ

Совет Тываның эргим иелери, ажыл-ишчи херээженнери! Херээженнерниң VI республика хуралының киржикчилери, бистер бодувустуң бүдүрүлге болгаш хөй-нити ажыл-херээвистиң түңнелдерин үндүрер база беш чыл планын болгаш социалистиг хүлээлгелеривисти чедиишкинниг күүседириниң чаа арга хевирлерин тодарадыр сорулга-биле чыглып келдивис.

Бистиң хуралывыс совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы кайгамчык кодуралуушкунунуң, делегейниң депшилгелиг кижи төрелгетенниң улуг байырлалы — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Лениниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткелдиң үезинде эртип турар-дыр. Акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Москва чөвүлел хуралының чедиишкиниг доозулганы бисти сорук киирип турар.

Делегейниң амгы үезиниң байдалы нарын. Ол бүгүге кайгамчык улуг, чүткүлдүг күш болур херээжен улустуң ролю, политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралга оларның киржилгези улам өзүп орар. Лениниң партиязының удуртулгазы-биле Совет күрүне тургустунуп, өзүп, сайзырап, хоралыг дайзыннар-биле демисежип келген. Совет херээженнер Төрээн чурту дээш, боттарының ашактары, оолдары-биле кады амы-тынын харамнанмайн демисежип, ажылдап, чурттап келгеннер.

Совет херээженнер боттарының угаан-бодалының байы, эки чаагай аажы-чаңы, күш-ажылга ынакшылы, магалыг сеткили база маадырлыг ажыл-херээ-биле делегейни кайгадып турарлар. «Советтер чуртунуң херээженнеринге — делегейниң бүгү херээженнериниң шынчы өңнүктеринге демисел болгаш күш-ажыл талазы-биле биске берип турар үлегер-чижээңер дээш сеткилдиң ханызындан четтирдивис. Доктаамал база ак сеткилдиг көргүзүп турар дузаламчыңар дээш кызыгаар чок өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис»—деп, португал Гвинеязының болгаш Ногаан-Думчук ортулуктарының хөй-нити ажылдакчызы Анна Мария де Са медеглеп турган болгай.

Марксизм-ленинизмниң, пролетарлыг интернационализмниң болгаш улустарның найыралының өндүр, улуг идеяларынга Коммунистиг партияның кижизидикени Совет Тываның херээженнери бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү улустары-биле кады кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үези—коммунизмче эр кижилер-биле хол-холундан туттунчуп алган бөгүн базып орарлар.

В. И. Лениниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 100 чыл оюнга болгаш Совет Тываның 25 чылынга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, Тываның бүдүрүлге коллективтериниң, тудугжуларының, совхозтарының, колхозтарының хөй кезии беш чыл планының дөрткү чылының база бо чылдың беш айларының планныг онаалгаларын күүсеткеннер. Бо херекке херээженнерниң үлүү улуг. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Маадыр иe Үрүле Кандан, Ленин орденниң эдилекчилери — тудугжу Августа Ельшова, саанчы Хомушку Кувискаал, аңчы Серен Бараан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады саанчы Шондайты Ховалыг, Кызылдың хлеб заводунуң бригадири Мария Зимянина болгаш өскелер-даа социалистиг чаа Тываны тургузарының херээнге бүгү ажыл-ишчилер-биле бир дөмей хөй күш-ажылчы энергиязын киирген. Ооң-биле олар бүгү ажылчы чоннарның хүндүлелин, үнелээшкинин чедип алган.

Бүдүрүлгениң, культураның, кадык камгалалының, чырыдыышкынның билдилиг организакчылары эш-өөрүвүске база чоргаарланып турар бис. Олар дээрге — «Элегес» совхозтуң директору Галина Зверева, эмчилер — Галина Федорович биле Лидия Козлова, башкылар — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Сарыглар Тамдың-оол, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Ак-Кыс Оюн, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады агроном Ольга Чуева, филология эртемнериниң кандидады Мария Хадаханэ болгаш СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Александра Салчак болгаш өске-даа хөй-хөй эштер-дир.

Уругларның коммунистиг кижизидилгезиниң бүгү улусчу херээнге херээженнерниң салыышкыны кайгамчык улуг — оларның сагыш човангыр холдары, буянныг, чаагай чүректери бистиң уругларывысты идея талазы-биле быжыг бүзүрелдиг, кадык-шыырак, күш-ажылга ынак болгаш күш-ажылчы кижилерни хүндүлээр чорукка кижизидип турар.

Эргим херээженнер! Күш-ажылчы, политиктиг база хөй-нити активчи, организастыг, сагылга-чурумнуг чорукту улам күштелдирериниңден улуг хамаарылгалыг хөй чаа сорулгаларны областың партия организациязы бистиң мурнувуста салып турар. Ажыл-ишчи херээжен кижи бүрүзүнүң ол сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринге республикада улуг хөй-ниитичи күш болуп турар херээженнер чөвүлелдери дыка хамаарылгалыг.

Бөгүн бистиң сорулгавыс болза, боттарывыстың участоктарывыстың, ажылдап турар черлеривистиң бирги одуруунга турарывыс, планны үргүлчү ажыр күүседири, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң киржикчилери болурувус, бүдүрүлгеге үрей кылыр чорукту болдурбазывыс, чүгле эң бедик шынарлыг продукцияны бүдүреривис, арагачыларга, ажыл шагы үзерлерге, чалгааларга удур эптеш чок демиселди чорударывыс болур, эргим эштер, херээженнер.

Бүгү херээженнерни — кодээ ажыл-агыйның, үлетпүрнүң, тудугнуң база культураның ажыл-ишчилерин боттарының эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле моон соңгаар-даа республиканың байлаан улам көвүдедиринче, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин база мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге нептередири дээш могаг-шылаг чокка демисежиринче кыйгырып тур бис.

Культура фронтузунда болгаш амыдырал-турттал талазы-биле херээженнерниң ажылы эгээртиимес хөй: сесерликтеривистиң, кудумчуларывыстың ээлери болур, акы-дуңмаларывыс, оолдар, кыстарывысты, бүгү кижилеривисти чаагайжыдылга, ногаанчыдылга, тараан ыяштарны камгалаар ажылдарже—шак бо чаагай хөй-ниитичи херекче кодурер, суурларывыстың, хоорайларывыстың, кварталдарывыстың культуразын улам бедидер дээш чарышты улам калбартыр, культура одагларының ажылын тоомчага албас чорукту болдурбас, уруглар албан черлериниң болгаш школаларның тудуунуң база ажылының байдалын шуут контрольга тургузар ужурлуг бис. Бо херекке бистиң херээженнер чөвүлелдеривистиң ролю улам улуу-биле өзүп турар. Бистиң сорулгавыс—мурнакчыларның дуржулгазын көрүп тургаш, херээженнер чөвүлелдериниң ажылдарын чер болганга идепкейжидери болур.

Эргим херээжен өңнүктеривис! Силерниң күш-ажылыңардан, энергияңардан, мергежилиңерден болгаш тура-соруңардан бистиң чуртувустуң чедиишкиннери, Лениниң айыткан оруу-биле ооң улам ыңайгы бурунгаар хөгжүлдези хамааржыр. Бистиң сорулгавыс — Төрээн чуртувустуң алдар-адын моон соңгаар-даа бедик кодурбушаан, ак сеткилдиг күш-ажыл-биле ооң байлаан улам көвүдедири, уругларны ёзулуг патриоттар, коммунизмниң идегелдиг тургузукчулары кылдыр кижизидери, делегейниң ийиги дайынының халавын, Хиросиманың болгаш Нагасакиниң халавын катап болдурбазы дээш тайбыңның камгалалынга серемчилелдиг туржуру болур. Вьетнамда америк агрессияны, Чоокку Чөөн чүкте хан төгүүшкүннерин доп-дораан соксадырын негеп турар бис, фашизмни катап өөскүдүп, барыын-герман дайынзырактарны ядролуг чепсек-биле чепсеглээринге удур шиитпирлиг-биле туржуп турар бис.

Бистиң хүнүвүс кезээде чайынналдыр херелденип турзун, бистиң дээривис мөңгеде арыг турзун, бистиң уругларывыс түрегделди кажан-даа көрбезин, бистиң херээженнеривистиң — ажыл-ишчи иелеривистиң арыннары кезээ мөңгеде хөглүг чоруур болзун!

(ТЫВА АССР-НИҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИНИҢ 1969 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 1-ДЕ БОЛГАН VI РЕСПУБЛИКА ХУРАЛЫНГА БО КЫЙГЫРЫГНЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН).

КЕЗЭЭДЕ ИДЕГЕЛДИГ ӨҢНҮКТЕР, ДУЗАЛАКЧЫЛАР

Кызылдың хөгжүм-шии театрының залын херээженнерниң VI республика хуралының киржикчилери долдур олуруптаан турган. «Херээженнерниң республика чөвүлелиниң отчёду болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга уткуштур Тываның херээженнериниң моон соңгаарты сорулгаларының дугайында» илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң даргазы, херээженнерниң республика чөвүлелиниң даргазы Б. Ш. Долчаңмаа кылган.

Тываның херээженнериниң бешки хуралы болуп эрткен үеден бээр чонунуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнү-биле демдеглеттинген төөгүлүг болуушкуннар болгулаан. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары болгаш бүгү мурнакчы кижи төрелгетен ажылчын болгаш тараачыннарның бирги курунезиниң 50 чылын байырлап эрттирген. Амгы үеде бистиң Төрээн чуртувустуң улустары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүннүг белеткенип турарын илеткелчи онзалап демдеглээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралы империализмге удур демиселдиң чаа үе-чадазын көргүзүп, делегейниң империализмге удур күштерин сырый каттыштырып турар делегей ужур-дузалыг улуг болуушкун болганын база бүгү совет улус ышкаш, Совет Тываның ажылчы чоннары Чөвүлел хуралдың ажылын улуг сонуургал-биле хайгаарап, аңаа СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын болгаш өске-даа материалдарны улуг чоргаарал-биле танышпып турарынга оратор доктааган.

Ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыр, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжы ажылчы чоннуң чогаадыкчы идепкейин улам көдүрүп турарынга болгаш экономиканы, эртемни, культураны чоннуң материалдыг чаагай байдалын хөгжүдеринге улуг организакчы күш болуп турарын, коммунизм тургузуушкунунга бистиң республиканың ажыл-ишчилериниң төлептиг салышкынының дугайында илеткелчи тодаргай чугаалаан.

Республиканың экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — бистиң херээженнеривистиң төлептиг үлүг-хуузу кирип турар. Амгы үеде республиканың улус ажыл-агыйында 32 муң хире херээженнер ажылдап турар, ол болза бүгү ажылдап турарларның 44,5 хуузу, ооң иштинде тускай эртемниглерниң алдан ажыг хуузу болур. Олар ажыл-агый, культура тургузуушкунунга, күрүнени эргелеп башкарарынга болгаш хөй-ниитиниң херектеринге идепкейлиг киржип турарлар. Оларның иштинден 4 кижи ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң, 30 кижи Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң, 1129 кижи чер-чер Советтериниң депутаттарынга соңгуткаңнар.

Ажылчыннарының хөй нуруузу херээженнер болур республика типографиязының коллективи Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп атты чедип алган. Ында 73 херээженнер коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Кызылдың дааранылга комбинадының коллективи күш-ажылды эртемге үндезилеп организастааш, дааранылга кылыгларын бүдүрерин көвүдедип, продукцияның шынарын бедиткен. Дааранықчыларның амыдырал хандырылгазын экижидеринче улуг кичээнгейни комбинаттың дирекция чери, хөй-нииити организациялары салып турар.

Дыка хөй херээженнер чиик үлетпүрде, амыдырал хандырылга, коммунал ажыл-агый, садыг, нииитиниң чемненилгезиниң системазында ажылдап турарлар. Оларның аразында бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары бар. Эрзинде амыдырал хандырылга комбинадының быжыкчызы Имма Сотпа, Кызылда дааранылга фабриказында бригадир Степанида Чечёткина, Шагаан-Арыгда амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчылары Татьяна Пономарёва биле Анна Прудникова, Сарыг-Септиинден Валентина Ростовцева ышкаш мурнакчылар бисте хөй. Үре-түңнелдиг күш-ажылы дээш бедик атка дыка хөй ажылчылар четкен. 500 ажыг херээжен ишчилер коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турарлар. 28 бригадаларга ол бедик атты тывыскан.

«Тыва тудугнуң» болгаш «Тыва кедээ тудугнуң» системазында 1500 херээжен ажылдап турар. Анна Черепанованың тудугжу бригадазы ай санының планын 150—160 хуу күүседип турар. Евгения Военкова, Августа Ельшова, Зинаида Салчак, Лидия Косарева, Валентина Күжүгет олар № 48 тудуг эргелелинде эң дээрелериниң санынга кирип турар. Оратор ыңай тудуг ажылында четпестерге, моон соңгаарты сорулгаларга доктааган. Автотранспорт, харылзаа, өске-даа албан организация, бүдүрүлге черлеринде ажылдап турар херээжен ишчилерниң адрезинге мактаалдыг сөстерни хөйү-биле чугаалап болур.

Кедээ ажыл-агыйның продукциязын көвүдедиринге ажыл-ишчи херээженнер база-ла улуг үлүг-хуузун салганнар. Республиканың кедээ ажыл-агыйында 10 муң ажыг херээженнер ажылдап турар. Оларның иштинден 58 кижи Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан. Кедээ ажыл-агыйда чедиишкиннерни демдеглевишаан, бар четпестерни илеткелчи шүгүмчүлээн. Ыяңгыя мал ажылында дүвүреңчиг байдал тургустунган. Бо чылдың эрткен айларында безин дыка хөй баш мал хораан.

Кедээниң ажыл-ишчилериниң күш-ажылының байдалын, амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле улуг ажылдарны херээженнер чөвүлелдери чорудар ужурлуг. Чамдык туттунган бажыңнар, кызыл-булуңнар ажыглаттынмайн, хойжу бригадаларның төптери, фермалар ам-даа чаагайжыттынмайн турары-биле канчап-даа эптежип болбас. Ыраккы одарларда он муң ажыг кижи чурттап, ажылдап турар. Оларның амыдыралынче, уругларының кижизидилгезинче доктаамал кичээнгейни салыры—бистиң чугула хүлээлгевис.

Кадык камгалалында улуг чедиишкиннер-биле чергелештир ам-даа шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар. Аарыгны баш удур болдурбазының хемчеглерин, санитар пропагандазын күштелдирерин, ыраккы малчыннарның медицина хандырылгазын экижидерин херээженнер чөвүлелдери чедип алыр ужурлуг. Улус өөредилгезинде ажылдап турарларның 76 хуузу херээженнер. Олар чоннуң бедик хүндүткелин чаалап алганнар. Ак-Довурак ортумак школазының башкызы Сарыглар Тамдын-оолга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан. 62 башкы РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары деп хүндүлүг атты эдилеп чоруур.

Амгы үеде үш муң ажыг активчини хаара туткан 250 херээженнер чөвүлелдери республикада ажылдап турар. Херээженнерниң политиктиг, күш-ажылчы болгаш культурлуг кижизидилгезинге олар улуг рольдуг. Чөөн-Хемчик, Эрзин, Барыын-Хемчик, Таңды, Бай-Тайга районнарның херээженнер чөвүлелдери ажылын элээн экижиткен. Илеткелчи Чөөн-Хемчик районда херээженнер чөвүлелдериниң ажылының дугайында тодаргай чугаалаан. Ында 20 чөвүлелдерниң чанында 50 секция, 43 бөлгүм тургустунган. В. И. Ленинниң намдарын өөренир бөлгүмнерге эрткен чылын 3 муң хире херээженнер өөренгеннер. Ол районнуң «Искра» колхозунда Вера Борбак удурткан чөвүлелдиң ажылында чогаадыкчы чаа чүүлдер хөй. Колхозчу бүрүзү бажыңының чанында ыяштарны, чечектерни тараан. Херээженнерниң хөй нуруузу ногаа ажылын чорудуп турар. Суурда 14 агитквартира бар. Оларга хуралдарны, беседаларны эрттирип, янзы-бүрү бөлгүмнерниң ажылын чорудуп турар. Ногаа, тудуг, хову ажылынга херээженнерниң звеноларын тургускан. Илеткелчи эки ажылдап турар чамдык чөвүлелдерниң ажылын, оларның ажылында чаа чүүлдерни тодаргай анализтээн.

Ындыг болза-даа херээженнер чөвүлелдериниң ажылында шыңгыы четпестер барын илеткелчи шүгүмчүлээн. Каа-Хем, Бии-Хем, Тожу район чөвүлелдери, ында партия, совет органнары херээженнер ажылын тодаргай удуртпайн турар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын база Совет Тываның 25 чылын төлептиг уткуур, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты херээженнер чөвүлелдери улам калбартыр ужурлуг болгаш Совет Тываның херээженнери партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын амыдыралга чедиишкиннииг боттандырар дээш боттарының бүгү күжүн, энергиязын бээринге быжыг бүзүрелдиг. Илеткел соонда санал-оналдар эгелээн.

Аныяк республиканың ажыл-агый, экономика, культура тургузуушкунунга херээженнерниң ролю кончуг улуг. Шаанда эргези туржук, ады безин чок чораан тыва херээжен ам чериниң бүрүн эргелиг ээзи, аас-кежиктиг чуртталганың, чырыткылыг келир үе — коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу апарган. Алдын холдуг, чаагай чолдуг ажыл-ишчи аваларга, угбаларга, дуңмаларга Тыва чоргаарланыр. Малчынның, тараажының, тудугжунуң, башкының, эмчиниң, инженерниң, эртемденниң тургузукчу ижи даартагы хүнну чоокшуладып бар чоруур. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Үрүле-Кандааны, Сарыглар Тамдын-оолду көрүңер даан. Оларның бирээзи малчын, Маадыр-ие, өскези — башкы. Оларның кайызының-даа ажыл-ижи Төрээн чуртунга бир дөмей үнелиг, мактаалдыг.

«Ие көрбээнин— кызы көөр» деп үлегер домак бар. Совет Тываның бөгүнгү амыдыралы аңаа бадыткал болур. Бөдүүн чижек. Республиканың ырак районнарының бирээзи Өвүрнүң «Кызыл тук» колхозта херээженнер чөвүлели ажылдап турар. Ажыл кылып шыдаар бүгү херээженнерни колхоз бүдүрүлгезинде хаара туткан. Колхозчуларның амыдырал байдалын экижидер хемчеглерге херээжен чоннуң киржилгези улуг. Эң эки культурлуг өг-бүле дээш чарышты малчыннар ортузунда калбарткан. Уруглар кижизидилгезин, бичии чаштарны ясли-садтарже хаара тудары, чаагайжыдылга дээш янзы-бүрү ажылдарга херээженнер чөвүлелиниң киржилгези калбарган.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады М. Б. Серенниң удурткаңы тудугжулар ийи каът чаа клуб тудуунда ажылдап турар. 25 уруглар турар яслини немей туткан, доктаамал ажылдаар уруглар садын 15 кижи немей кирер кылдыр улгаттырган. Чүгле бо чазын чеди чүс чыгам дөс ыяшты колхоз суурунда олурткан. Херээженнер чөвүлели чорудуп турар ажылдарын Ильичиниң юбилейинге тураскааткан рапорт дептеринде чыскаап бижип турар. Чөвүлелдиң ажылынга колхозта партия организациязы боттуг дузаны көргүзүп турар деп, херээженнер чөвүлелиниң даргазы Иргит Мамаш саналдаан. Кызыл тукчуларның тура-соруу, чүткүлү халас барбаан. Республиканың херээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышка олар үшкү черни ээлээн, улам соруктуг ажылдап турар. Херээженнер боттарының амыдыралын боттары тургузуп, ону улам чаартып турарының чижээ ол-дур. Бо чер чурттуг өгбелер ооң дугайын бодавайн-даа чораан.

Улуг-Хемниң Арыг-Бажы суурда херээженнер чөвүлелиниң ажылы районда эң дээре деп мактадып турар. Чөвүлелдиң даргазы Александра Серенниң ажылының дуржулгазы солун. Херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдис түс-түс чөвүлелдерниң ажылынга хыналданы күштелдирген. Кылган ажылдың түңнелин ыяап-ла үндүрер. Чөвүлелдер аразында шилчип чоруур вимпелди арыг-бажычыларның быжыг тудуп турарының чылдагааны чүдел? «Улуг-Хая» совхозта партком (секретары эш Амбаржы), ында кедээ Совет (даргазы эш Самбуга) херээженнер чөвүлелиниң ажылын деткиир, дузалаарындан кажан-даа ойталавас. Кандыг-даа ажылга шаңнал, мактал аргазын ажыглаары черле артык эвес. Херээженнер ортузунга чарыш үндүргеш, тиилекчилерни мактаар арга ажылга улуг деткимчелиг болган.

Херээженнер ортузунга ажылга кедээ интеллигенцияның киржилгези улуг. Ыяңгыя башкыларының демниг дузазы-биле Арыг-Бажы суурнуң херээженнер чөвүлели улуг ажылдарны чоруткан. Хамык ужур чүгле агитквартираларны тургузарында эвес, ук квартиралар политмассалыг, политкижизидилгелиг ажылдарның төвү болган турар ужурлуг. Школа-биле өг-бүлениң харылзаазын быжыглаарынга, ону калбартырынга агитквартиралар улуг рольдуг болган.

Херээженнер чөвүлелиниң ажылын таарымчалыг чорударынга ооң составын шын шилип алыры ужур-дузалыг. Эңне инициативачы, мурнакчы кижилерни аңаа депшидер болза эки. Ажылды чаңгыс айылап болбас. Бистиң республикада кая-даа өг-бүле концерттери нептерээн турган. Бо талазы-биле кандыг-даа чаңгыс айылаашкын болдурбазы-биле өг-бүле, кудумчу, квартал концерттерин организастап болур.

Найысылалдың херээженнериниң ажыл-ижиниң дугайын хоорайның херээженнер чөвүлелиниң даргазы Т. А. Кротская саналынга чугаалаан. Республика эмнелгезинде херээженнер чөвүлелиниң ажылы өскелерге үлегерлиг. Салбыр бүрүзүнде ленинчи булуңнарны тургускан. Эң дээре эмчи сестразы, санитары дээш конкурстар чорудуп турар. Херээженнерниң сагыш човаңгыр, кичээнгейлиг чоруунуң ачызында ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Хөлүшкак профессияларны шиңгээдип алырын боттандырган.

Республика типографиязында, дааранылга комбинадында, «Тере-Хөл» колхозта херээженнер чөвүлелдериниң ажылы багай эвес, тематиктиг кежээлер, күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгалар эртип турар. Херээженнерниң амыдыралын хана солуннарда чырыткан.

Тес-Хемниң, Мөңгүн-Тайганың малчыны, Таңдының, Бии-Хемниң тараажызы, Тожунуң аңчызы — тергииннериниң тергииннери, эң шилиндектер республика хуралынга чыылган. Оларның кижи бүрүзүнүң күзел соруу чаңгыс: В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга база Совет Тываның 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыры.

Тес-Хемде «Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу Даваа Севилбаа аныяк малчын. Ооң коданында хойларның чаш төлү онча-менди. 100 баш хойга онааштыр 106 хураганны камгалап алган «Чодураа» колхозтуң хойжузу Данзуруп Емчур, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Монгалбии Саар оларның көргүзүү оон-даа бедик. Чайгы хүннерде малдың семиртилгезинче сагыш салып, чем-сүүрнү белеткээрин чугула деп малчыннар санап турар.

Тудугжу Августа Ельшова, хлеб быжырыкчызы Мария Зименина, ясли эргелекчизи Валентина Шаалы, эмчи Галина Федорович, башкы Оюн Ак-кыс ышкаш шолбаннарының аттары бүгүдеге билдингир. Олар ышкаш ат-сураглыг, ажыл-ишчи он-он херээженнерни кайы-даа ажыл-агыйлардан, бүдүрүлге черлеринден адап болур.

Акы-дуңма Моол Арат Республиканың бистиң-биле кожа аймактарының төлээлери республика хуралының ажылынга киржип, Тываның ажылишчи херээженнеринге изиг байыр чедирбишаан, тураскаалдыг белектерни тывыскан. Кожавыс Хакас автономнуг областың херээженнериниң мурнундан байыр чедиришкинниң чылыг сөстерин СЭКП Хакас обкомунуң орг-инструктор килдизиниң эргелекчизи В. С. Адресова илереткен.

Тываның херээженнериниң хуралы ажылда бар чедиишкиннер-биле кады четпестерни база айыткан. Чамдык чөвүлелдерниң ажылы «сезоннуг» чорупп турары шын эвес. Херээженнерниң аразында арагага сундугар, уруглар кижизидилгезин херекке албас ийи-чаңгыс кижилер ам-даа бар. Мал бажын өстүрериниң талазы-биле чедир кылдынмайн турар чүүлдерже кичээнгей салза чогуур. Садыг, нииитиниң чемненилгези база амыдырал хандырылгазында четпестер ам-даа бар. Ыяңгыя кедээ чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидери чугула айтырыг. Өөреникчи бүрүзүн школаже хаара тударынга, бүгү-нииитиниң ортумак өөредилгезин боттандырарының херээнге херээженнер чөвүлелдериниң ролю улуг болур ужурлуг деп хуралга санаан.

Херээженнерниң коммунистиг кижизидилгези, хөй-нииити амыдыралынга оларның калбак киржилгези, ажы-төлдү төлептиг кижизидери дээш бедик харысалгалыг ажылдаарын республика хуралының киржикчилери дугурушкан.

* * *

Херээженнерниң уран чогаадылгазының делгелгезинге 11 район киришкен. Нииитизи-биле бирги черни Эрзин районнуң херээженнер чөвүлели, ийигизин Таңды, үшкү черни Барыын-Хемчик районнуң херээженнер чөвүлели алган. Аргыырының талазы-биле бирги черни Улуг-Хем, уруглар хевинге бирги черни Чөөн-Хемчик, дааранылга кылыгларының талазы-биле бирги черни Тес-Хем районнарның херээженнер чөвүлелдери ээлээн. Тиилекчилерге 1-ги, 2-ги чергениң дипломнарын, өртектиг шаңналдарны тывыскан.

ЧУРУКТА: хурал үези.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Эки мөзүлүг кижи

ТАИСЬЯ ПЕТРОВНА ажылга оранчок эрте чедип келир чаңчылдыг. Хондур дыштанып алган башка бодалдар оон-моон дойлуп-ла кээр. Кол-ла чүве ажыл дугайында бодал-ла болгай. Бүдүн неделя дургузунда чүнү кылырының дугайында, эрткен хонуктарда чамдык чугула ажылдар чүге кылдынмааның, ооң чылдагааны чүден болганының дугайында бодалдарын Таисья Петровна дораан-на ак-көк карттыг демдеглел дептержигинге бижип алыр.

Ажыл шагы эгелээри-биле, ажылдакчыларны чыый каапкаш, ажыл-херек дугайында чугаа-соотче кириптер. Ол дээрге эш-өөрүнүң санал-оналын дыңнаар, оларга кончуг-ла кичээнгейлиг кижи. Оларның сүмезин бодунуң бодалы-биле ыяк дүүштүрер. Мынчаар чугаалажып алырга, ажыл-иш-даа бүдүнгүр болур, түс-түс кижилерниң кылып турар ажылын хайгаарап, ооң күүселдезин хынап көөрүнге-даа удуртукчу кижиге таарымчалыг байдал тургустунар...

Ол бодунуң амыдырал-чуртталгазын харылзаа ажылы-биле ханы холбаштырып келген. Дайынның-даа, тайбың иштин-даа чылдарында ол амыдыралга шилип алганы телеграфист мергежилинден черле чарылбаан. Аңаа бодунуң изиг күзел-соруун, хандыкшылын, чүрээниң ханызындан чүткүлүн харам чокка берип келген.

Ол баштай-ла Каа-Хемниң Кундустуг суурунга почтачылап эгелээн. Эрес-шоваалаң аажы-чаңныг, эп-өөрүнге эвилең-ээлдек, дыңнангыр, чөпшүл аныяк кыс Тасяның күш-ажылчы амыдыралче баштайгы базымы ол болган.

Аревэчи Тася бодунуң үечерге өөрү кыстар-биле кады, шупту бежен ажыг кижи, фашистерге удур демисежири-биле, Ада-чурт дайынынче Тывадан 1943 чылда чоруткан... Дайын шөлүнге телеграфист-телефонист кижи бүрүзүнден эң-не эрес-маадырлыг чорукту, дидим болурун негээр. Ол ышкаш телеграф талазы-биле улуг мергежилдиг болуру база-ла чугула. Ынчангаш аныяк кыс командирлериниң бүгү-ле дужаалдарын, дайынчы даалгаларын хажык чокка күүседип турган. Алды айның телеграфист курузун ол чедиишкиннииг дооскан. Ооң соонда ол бирги Белорус фронтуга дайынчы хүлээлгезин күүседип киирген. Дайзынны ие-төрээн черинден үндүр сывыржып, ижээнинге кирр согушкан. Ол Эльбаның эриктеринге дайып төнгүже демисешкен.

ТӨРЭЭН чурт эрес-дидим кызының маадырлыг чоруун бедик-биле үнелээн. Ооң хөрээн ам Кызыл тук, Ада-чурттуң дайынының ийиги чергезиниң орденнери болгаш өске-даа дайынчы медальдар каастап чоруур. Дайын соонда ынак төрээн Тывазынче чанып келген. Ол база-ла Каа-Хем районнуң харылзаа шугумунга ажылдап эгелээн. Коммунист, ажыл-ишчи кижи Таисья Петровна бөдүүн почтальондан районнуң харылзаа белдириниң начальнигиниң оралакчызынга чедир депшээн.

— Бистиң коллектививис бодунуң мурнунга салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседип турар — деп, Таисья Петровна чугаалаан, — эрткен айларның планын телеграфистер-даа, почтальоннар-даа ажыр күүсеткилээн. Почта бүрүзү: солун-сеткүүлдер, корреспонденциялар, чагаалар айыттынган адрестеринге чогуур үе-шаанда чедип турар. Ол дээрге бистиң шынчы кижилеривистиң кызымак күш-ажылының түңнели-дир — деп уламчылады. Районнуң харылзаа черинде телеграфист Алевтина Древница, почта үдекчизи Афанасий Лубошников дээш өскелер-даа ол чаагай ажыл-херекке боттарының күш-ажылчы үлүүн киириштирип турарлар.

Маңаа коммунист Берестованың улуг организакчы ажылын база-ла айтыры чугула. Ол районнуң колхозтарын болгаш совхозтарын кезип, ында харылзаа салбырларының ажылын хынап, оларга практиктиг дузаны бо-ла чедире берген турар. Улуг болгаш бичии-даа кижилерниң ажылында четпестерни эскерип каааш, чүге ындыг болу бергениниң чылдагаанын илередир. Ынчангаш ам ооң дугайында бодунуң саналын, бодалын чугаалаар.

РАЙОННУҢ харылзаа салбырларында ажылдап турар аныяктар хөй. Оларның хөй кезии почтальоннар болгаш телеграфистер. Ынчангаш аныяктарның кижизидилгезинче, оларга доктаамал дузаны көргүзеринче, ажылишчи мергежилди улам бедидеринче угланган ажылды районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчылары чорудуп турар. Аныяктар-биле ажылды мынчаар чорудар чорук оларның бот-идепкейин улам бедидер, харысалгазын улам күштелдирер деп чүвени коммунист Берестова утпайн турар.

Таисья Петровна Берестова дөрт чыл улаштыр коллективте партия эге организациязының секретары. Организацияда дөрт коммунист, партия кежигүнүнге кандидат бар. Коллективтиң өске кежигүннеринге оларның үлегер-деткимчези улуг. Олар коммунистиг бедик мөзү-шынарның, культурлуг ажыл-чаңның үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Секретарь ажылдакчыларның культурлуг дыштанылгазынче база улуг кичээнгейни салып турар. Коллективке солун кежээлер чаңгыс эвес удаа эрткен. Аңаа боттарының белеткээни концерттерин көргүзүп турар. Бо чылын коллективтиң кежигүннери В. И. Ленинниң биографиязын өөренип дооскан. Олар улуг башкының амыдырал-чуртталгазын, ооң өлүм чок чогаалдарын улуг сонуургал-биле өөренип, ону боттарының ажыл-херээнге ажыглап турарының ачызында коллективтиң ажыл-ижи улам шалыпкын үре-түңнелдиг апарган.

О. ХӨВЕНМЕЙ.

Ак-Туругдан медээлер

★ АК-ТУРУГ салбырла сиген шөлдерин суггарар ийи звенону тургускан. Кара-Сугда сигенниң үнүжү эки. Малчыннар М. Кок-оол, К. Болатай, М. Киров бо чылын хөй сигенни кезип алырынга бүзүрелдиг.

Эштер Чөржей-оолга, Сагаанга удурткан суггарыкчылар звенозу Чаш-Талдың, Хову-Аксының, Теректиң сиген шөлдериниң суггарылгазын эки чорудуп турар. Ынчангаш Ак-Туруг салбырының ажылишчилери мал чеминиң бедик дүжүдүн өстүрүп, четчир сигенни белеткеп алыр дээш кызымак ажылдап турар.

Салбыр 13 тонна хадың бүрүзүн белеткээн. Бо ажылга өөреникчилер Н. Дорта, Ю. Опуйлаа, О. Чараш-оол, Д. Монгуш олар идепкейлиг, кызымак ажылдааннар. Будук-бүрү белеткели үргүлчүлевишаан.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

* * *

★ ЫНДА ыяш ажыл-агый салбыры 112 гага тарып олурткан ыяштың бок сигенин аштаан. Аңаа ажылчыннар К. Конгарак, М. Дутаржап, О. Өлчей-оол, Н. Кызылай олар эки ажылдаан. Тракторист К. Доржу 54 га ыяштың богун арыглаан.

Бо ыяш ажыл-агый салбыры 300 кг терек үрезинин, 50 кг хадың үрезинин чыып дужаар хүлээлгелиг. Бо хүннерде 200 кг терек үрезини чыгдынган. Бо ажылга лесниктер эштер Сайын-оол, Биче-оол, Сандан олар идепкейлиг ажылдап турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Уругларның үлүү

Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг сес чыл школазының 5—8 класстарының өөреникчилери 50 кижи башкы Монгуш Бичииниң удуртулгазы-биле будук-бүрү белеткелинде шалыпкын ажылдап кирипкен.

Июнь 19-тан 25-ке чедир 15 тонна будук-бүрүнү «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының инек мал фермаларында белеткээн. Өөреникчилер Күжүгет Серин-оол, Надя Күжүгет, Борис Клашка, Толя Каваа, Люда Ламажап, Чылбак-оол Өпей болгаш өскелер-даа хүнде 150-ден 200 моондак чедир будук-бүрүнү белеткеп турарлар.

Олар 20 тонна будук-бүрүнү белеткээр планын 40 тонна чедиргеш, ооң соонда сиген белеткелинге ажылдаар деп сорулга салып алганнар.

Б. ИРГИТ.

«Октябрь 14 чылы» колхозтуң Мергенде сүт-бараан фермазы Каа-Хем районда эң дээре деп санадып турар. Ында улуг дуржулгалыг кижилер-даа, бодунуң күш-ажылчы амыдыралын чаа эгелээн аныяктар-даа ажылдап турар. Ол коллективте ат-сураглыг саанчылар Стюра Долукай биле Дуся Лалетина олар элээн каш чылдарда ажылдап турар. Оларны ферманың коллективи хүндүлеп турар. Олар боттарының дуржулгазын өскелерге дамчыдып турар. Ол ийи саанчы беш айларның дургузунда кайызы-даа фермага эң хөй сүттү сагган.

ЧУРУКТА: саанчылар Д. Лалетина биле С. Долукай.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

Совет херээженнер Комитединиң пленуму

Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының Хельсинкиге болган бүгү делегей конгрезиниң ажылының түңнелдерин Совет херээженнер Комитединиң пленумунга чугаалашкан. Пленум Москвага, Эвилелдер бажыңының Октябрь залынга ажыттынган.

Конгресске совет төлээлерни баштап чораан, ук Комитеттиң даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры ужудукчу-космонавт В. В. Николаева-Терешкова пленумга илеткел кылган. Херээженнер шуулганын ооң киржикчилери улуг идепкейлиг эрттирген. Конгресс империализмге удур, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш тайбың дээш демиселдиң сорулгаларының дугайында тодаргай билиг-биле херээженнерниң депшилгелиг хөй-ниитизин чепсеглээн. Аңаа хүлээп алдынган документилер делегейниң херээженнер шимчээшкининиң сорулгалары-биле дүүшкен. Американың Вьетнамда эжелекчи дайынын ол документилерде шиитпирлиг буруу шапкан, Израильдиң эжелекчи дайынынга удур араб улустарның демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазы илергейлеттинген, национал хамаарышпас чорук болгаш бүрүн эрге дээш демисежип турар улустарны бүрүн деткиир сагыш-сеткилди чугаалаан.

Бистиң чуртувустуң херээженнериниң эрткен алдарлыг оруу Ленинниң ады-биле холбашкан деп, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткелди чугаалааш, илеткелчи демдеглээн. Херээженнерни хостаарының оруктарының дугайында Ленинниң улуг идеялары бүгү делегейге нептерээш, деңэрге, социал депшилге дээш демиселче миллион-миллион херээжен ишчилерни көдүрүп үндүрген.

Илеткелди чугаалажырынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинградтың «Ажылчын» фабриказының пөс аргыкчызы А. Т. Красикова, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. П. Лыкова, Совет Эвилелиниң Маадыры М. П. Чечнёва болгаш оон-даа өскелер киришкен. (СЭТА).

БӨГҮН НЕМЕЦ-ФАШИСТИГ ЭЖЕЛЕКЧИЛЕРДЕН БЕЛОРУССИЯНЫ ХОСТААНЫНЫҢ 25 ЧЫЛ ОЮ

АЛДАР-БИЛЕ БҮРГЕТКЕН ЧЕР

Чээрби беш чыл мурнунда —1944 чылдың июль үште Минскиниң кырынга тиилелгениң Кызыл тугу кииский берген. Ол хүннү немец-фашистиг эжелекчилерден Белоруссияны хостаанының, республиканың ажылчы чоннарының ёзулуг байырлалы кылдыр демдеглеп турар. Олар бодунуң хосталгазының хүнүн чыл бүрүде демдеглеп тура Совет Армияга — хостакчы Армияга, совет улустуң бүгү тиилелгелериниң организакчызы болгаш хей-аът кирикчизи Коммунистиг партияга өөрүп четтириишкинниң чылыг сөстерин өргүп турарлар.

— Гитлержи эжелелден хосталыышкынның чээрби беш чыл оюнуң байырлалын белорус улус В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң байырлалынга холбашкан белеткел-биле политиктиг күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүң болгаш күш-ажылчы бот-идепкейниң байдалында демдеглеп турар—деп, Белоруссияның Коммунистиг партиязының ТК-ның секретары **Ф. А. Сурганов** СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

Беш чыл планының онаалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсетпишаан, хоорайның база көдээниң ажыл-ишчилери ленинчи идеяларга, коммунизмниң херээнге боттарының чайгылыш чок шынчызын көргүзүп турарлар.

Белоруссияның шаап-халдаашкын операциялары (аңаа Белоруссияның 1, 2, 3 болгаш Прибалтиканың 1 фронтуларының шериглери киришкен) Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнде эң шылгараңгай тулчуушкуннарның санынга кирген. Совет дайынчылар партизаннарның деткимчези-биле 1944 чылдың июнь 25—26 хүннеринде дайзынның Витебск бөлүглениишкинин бүзээлээн болгаш чылча шапкан, Витебскини хостааннар. Бир хонганда бистиң шеривис Оршукту дайзындан хостаан, Могилевту ээлеп алган. Ынчаарга июнь 29-та гитлержилерниң Бобруйск бөлүглениишкинин узуткаан. Июль үштүң дан хаязында эрес-маадыр совет дайынчылар Минск девискээринче кирип келген болгаш хоорайның чөөн талазынга дайзынның чүс муң ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин бүзээлеп алганнар. Июль үштүң төнчүзүнде БССР-ниң төвүн немец-фашистиг эжелекчилерден арыглап-аштаан, ол айның төнчүзүнде гитлержилерни белорус черден шуут үндүр сывырган.

Мынчангаш Белоруссия операциязын чайыннанчак чорутканының түңнелинде фашисчи шеригниң «төп» дээр кончуг улуг бөлүглениишкинин чылча шаптырган.

Хостакчы шериглерниң күүседир ужурлуг турганы сорулгазын тайылбырлап бижиири безин берге. Хоорайларның болгаш суурларның орнунга чүгле бузундулар болгаш хүл-ыйба арткан турган. Дайзын хөй муң чуртталга бажыңнарын, бүдүрүлге черлерин, эмнелге, уруглар болгаш өске-даа албан черлерин шуут узуткап, чок кылганнар. Улустуң күжү-биле тургускан бүгү чүүлдерни шуптузун үптеп-тонап, өртедип болгаш узуткап каапкан турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга орус, украин, бүгү-ле акы-дуңма улустар-биле кады 1 миллион 100 муң ажыг белорустар тулчуп чоруп турганнар. Фашистиг эжелелдиң үезинде Белоруссия партизаннар турлаа апарган. Улустуң өжээн негекчилериниң одуругларынга 440 муң ажыг патриоттар демисежип турган.

Белоруссияның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралынга чүве чугаалап тура, эш Л. И. Брежнев мынча дээн: **«Совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга Белоруссияның оолдарының болгаш кыстарының өлүм чок эрес-маадырлыг чоруу кижи төрелгетенниң угаан-медерелинден кажан-кезээде уттундурбас. Боттарының хостуг болгаш хамаарышпас чоруун, боттарының социалистиг чаалап алыышкыннарын камгалаан улустуң килеңнээшкининиң болгаш кээр хеэн чок чоруунуң бүгү кужун фашистиг эжелекчилер боттарынга шылгап көргеннер».**

Белорус улус хостакчы совет дайынчыларның эрес-маадырлыг чоруун ыдыктыы-биле кадагалап, утпайн турарлар. Совет Армияга бистиң мөңге өөрүп четтиришкинивистиң демдээ кылдыр Минскиден ырак эвесте дөрт дендии улуг чыдалардан сиилбип тургаш кылган алдарның тураскаалын тургускан. Ол болза Белоруссияга шаап халдаашкынга киришкен дөрт фронтуларның дайынчыларының дайынчы акы-дуңмалышкы чоруун көргүзүп турар. Ында Москваның болгаш Ленинградтың, Волгоградтың болгаш Киевтиң, Одессаның болгаш Севастопольдуң, Брест шивээниң, Риганың болгаш Бакунуң, Свердловскиниң болгаш Новосибирскиниң, Ульяновскиниң болгаш дайынчы база күш-ажылчы алдарның өске-даа хоорайларындан эккелгилээн довуракты холуй ургулап каан.

Хан төгүүшкүннүг сегиржип алыышкын бистиң улузувуска чижеглээр чүве чок канчаардаа аажок улуг когаралдарны таварыштырган. Эрткен дайынның чылдарында Совет Эвилели 20 миллион кижизин чидирген. Бо дайынга Белоруссияның дөрт чурттакчызының бирээзи-ле амы-тынындан чарылган. Минск облазының Логозск районунуң Хаяынь көдээ суурнуң чурттакчыларын гитлержилерниң диригге-ле өртедип-хуюктап турганын, база-ла шак ындыг коргунчуг байдалга таварышкан республиканың чурттакчылыг 800 пунктуларын утпаан болгаш билир бис. Дайзын Белоруссияның 209 хоорайларын болгаш районнар төптерин, 9200 ажылчын болгаш көдээ суурларын үрей-талаан, хүл-ыйба кылып каан. Ынчаарга чурттакчылыг чүс-чүс пунктулар, ооң иштинде Хаяынь суур олла олчаан катап тургустунмаан. Белорус черге фашизмниң кара аспааның адаанга хилинчектенип өлген совет патриоттарга тураскаал кылдыр Белоруссияны хостаанының 25 чыл оюнга тураскааткан байырлалдың хүннеринде Хаяынь көдээ суурнуң турган черинге мемориалдыг комплексини, Белоруссияның өске-даа черлеринге тураскаалдар, обелискалар, мемориалдыг самбыраларны тургузар.

Белоруссияны хостаанының байырлалынга бистиң ыдыктыг черивиске дайзын-биле тулчуп турганнар аалчылар болуп келирлер. Бистиң черивис канчаар таныттынмас кылдыр сайзыраанын олар көөрлер. Дайын мурнунда биске трактор тудуушкуну, автомобиль тудуушкуну, нарын приборлар тудуушкуну, нефть тывыжының болгаш нефть ажылдап кылырының үлетпүрлери болгаш өске-даа чугула адырлар турбаан.

Олар ам бисте бар. Ам Белоруссияның автомобиль заводунда 40 тонналыг самосвалдарын бүдүрери чедип алдынган, трактор заводу чылда он-он муң машиналарны бүдүрүп үндүрүп турар. Минеральдыг чиг-эттиң бар черлеринде ажыттынгылаан бааза л а р д а улуг химия шапкыны-биле сайзырап эгелээн. Сөөлгү он чылдарда машина тудуушкунунуң, электроэнергетиканың болгаш химия үлетпүрүнүң өзүлдези мурнукузундан ийи-ден ажыг катап улгаткан.

Амгы беш чылда республиканың экономиказы бедик темпилиг хөгжүп турар. Полоцкиниң нефть ажылдап кылыр заводунуң, Гродненскиниң азот-тук заводунуң, Солигорскиниң калий комбинадының, Березовск грэс-тиң тудуушкуннары доозулган. Беш чылдың төнчүзүнде делегейде эң-не улуг Могилевскиниң синтетиктиг волокно заводу, Лукомольск грэс-тиң баштайгы агрегаттары болгаш чиик база аъш-чем үлетпүрүнүң чамдык бүдүрүлгелери ажыглалга кирер.

Амгы үеде Белоруссия эң чугула үлетпүр кылыгларын бүдүрер талазы-биле чүгле ниити-эвилел бүдүрүлгезинге төлептиг үлүгнү киирип турар эвес, а ындыг кылыгларны даштыкы рынокче база үндүрүп турар. Белорус бүдүрүлгелерниң маркажын делегейниң сезен чурттарындан көрүп болур.

Сөөлгү чылдарда колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң материал-техниктиг баазазы херек кырында катап тургустунган. Көдээ ажыл-агыйында улуг чарыгдалдар негеттинер ажылдарның механизастаашкыны улам дүргедээн, чүгле сөөлгү сес чылда ооң энергия талазы-биле хандырылгазы ийи ажыг катап улгаткан, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери көвүдээн. Бистиң хоорайывыстың угаан-бодал амыдыралы байлак болгаш хөй талалыг. БССР-ниң Эртемнер академиязы эртемниң улуг төвү болу берген. 28 дээди өөредилге черлери улус ажыл-агыйынга болгаш культурага кадрларны белеткеп турар. Белорус чечен чогаалдың, музыканың, театрларның ажылдакчылары совет улустуң уран чүүл эртинезин улам көвүдедип турар.

Совет Белоруссия бодунуң долу чогаадыкчы күжүнүң кидин чечектелиишкининде. Ооң тугунда ийи Ленин ордени болгаш Октябрь революциязы ордени чайнап турар. Бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү улустары-биле кады коммунизмче идегелдиг базып олурар бис. Белоруссияны хостаанының 25 чыл оюн демдеглевишаан, бистиң улузувус Ада-чурттуң Улуг дайынынга амы-тынын берген маадырларга болгаш дайынның хоочуннарынга, эрес-маадыр Совет Армияның дайынчыларынга, эрхерээжен партизаннарга, эрес-шудургу чажыт ажылдакчыларга, күш-ажыл фронтузунуң дайынчыларынга — шыңгыы шылгалдаларның үезинде ленинчи тукка шынчы бүзүрелди диди болгаш чоргаар эдилеп, Улуг Октябрьның төөгүлүг чаалап алыышкыннарын камгалап алган болгаш улам быжыглаап бүгү кижилерге хүндүткелди боттарының чүректеринде кезээ мөңгеде кадагалап чоруурлар.

ЧУРУКТА: Минск. Тиилелге шөлү.

М. МИНКОВИЧИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникаазы).

БӨГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ ·даштыкы информациялар·болуушкуннар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПОЛЬША

Освенцимде химия комбинадынга синтетиктиг каучук бүдүрерин шиңгээдип алган үезинден бээр он чыл болган. Ол үениң дургузунда Освенцимниң химия комбинады ПУР-га 340 муң тонна чыгам үнелиг чиг-этти берген, а ооң чылда бүдүрүүшкүнү 5 муң тоннадан 40 муң ажыг тоннага чедир көвүдээн.

Бодунуң каучук бүдүрүлгезин өртээ улуг ол чиг-этти даштыкаартан киирерин кызырарынга элээн хире-чергези-биле дөгүм болган.

Технологияның чаартылгазы, бүдүрүлге дериинниң техниктиг байдалын экижидери болгаш чаа капитал салыышкыннар чоокку чылдарда синтетиктиг каучукту бүдүрерин 110 муң тонна чедир көвүдедир арганы бээр.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

Калбак хереглелдиң бараанарын бүдүрер үлетпүр Чехословакияның улус ажыл-агыйында көскү черни ээлеп турар. Үлетпүрде ажылдап турар бүгү ажылчы чоннарның дөрттүң бир кезии пөс-таавы, хөм-идик, шил, керамиктиг, ыяш чазаар бүдүрүлгелерде ажылдап турар. Ол заводтарның болгаш фабрикаларның продукциязы ЧССР-ниң үүрмектеп садар садыының саарылгазында 25 хуузу болуп турар.

Чехословакия идиктерни дашкаар үндүрер талазы-биле делегейде база бир кол черни ээлеп турар. ЧССР шилди дашкаар үндүрер талазы-биле өңгу улуг чурт болуп, хөвеңсаазын болгаш дүк пөстерниң улуг хандырыкчызы боор турар.

Калбак хереглелдиң бараанарын бүдүрер бүдүрүлгелерни чаартып, деририн 1967 чылда хүлээп алган планны ёзугаар чорудуп турар.

МАР

Моолдуң соңгу талазында чаа үлетпүр төвү—Дархан хоорай өзүп, чаагайжып турар. Чыл бүрүде үлетпүр бүдүрүлгелер ажыглалга кирип, чурттаалга болгаш культура амыдырал комплекситерин, уруглар албан черлерин тудуп турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттар моол өңнүктерге улуг дузаламчыны көргүзүп турар.

Дарханга чаа эмнелге хоорайжыгажының дөжээн салган, ону Совет Эвилелиниң дузаазы-биле тудар.

(СЭТА).

Аныяктар-биле ужурашкан

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода ус-дарган училищелериниң, ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң доозукчулары-биле ужурашкан. Ужуражыышкынга ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак, Федералдыг чазактың Дарганы О. Черник, ЧКП-ның болгаш чазактың өске-даа удуртукчулары олурушкан.

ЧТК агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, найыралчы беседа болган.

Социалистиг республикага аныяк, эртемниг, мергежилдиг болгаш политика талазы-биле билиглиг кижилер херек деп, Л. Свобода аныяктарга чугаалаан.

Бистиң төрээн чуртувустуң чаа чечектелиишкинин күзеп турар болгаш ону чедип алыр-даа ужурлуг бис деп, ол медеглээн. Ону чүгле Чехословакияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле, Национал фронтунуң политиктиг баазазынга үндезилээш, социализмни тургуспушаан, боттандырып болур деп чүвени билир бис. Бодувустуң чуртувустуң келир үези социалистиг өске-даа чурттар-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле сырый кады ажылдажылганың чаңгыс эвинге үндезилеттинген турарын эки билир бис деп, Президент демдеглээн.

КНО-нуң Айыыл чок чоруук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чоруук Чөвүлели Иерусалимге хамаарыштыр Израильдиң чазааның эжелекчи үүлгедиглериниң дугайында айтырыгны Иорданияның диилээн ёзугаар чугаалажып көөрү-биле далаштыг хуралын чыылдырган.

«Ыдыктыг хоорайның» айтырыы Чоокку Чөөн чүкте чөрүлдээни таарыштыр шиитпирлээриниң ниити айтырыының кезии болуп турар. Ол айтырыг тайбыңның херээнге айыылдыг байдалдың ужурутказын илергейлеп турар. Бо байдал 1967 чылдың июньда Чоокку Чөөн чүкке израиль агрессияның чылдагаанында тургустунуп келген болгаш ооң дараазында эжелеп алган араб девискээрлерге быжыгланыр база чөптүг тайбың таарыштыр шиитпирлээшкинни чедип алырынче угландырган күжениишкиннерни үзер дээр Тель-Авивтиң политиказының уржуунда улам чидигленген.

Бодунуң шиитпирлеринге КНО-нуң Кол Ассамблеязы Израильдиң Иерусалимни күш-биле эжелээри дүрүм ёзугаар күштүг эвес дээрзин демдеглеп, алган хемчеглерни күш чок болдурар болгаш Иерусалимниң ёзу-чурумун өскерткен дег кандыг-даа хөделиишкиннерден моон соңгаар ойталаар ужурлуг деп Израильди кыйгырып турган.

Бодунуң саналынга Иорданияның төлээлекчизи эль-Фарраның демдеглээни болза, израиль чазак КНО-нуң бо негелделерин болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң бодалын өжээниг көөр чоруун бодунуң үүлгедиишкиннери-биле көргүскен. Айыыл чок чоруук Чөвүлелиниң резолюцияларын күүсетпээн дээш Израильди буруу шавар, шеригниң күжү-биле девискээрни эжелеп алырын болдурбазының принцивин бадыткаар, эжелекчи чаа хоойлуну күш чок деп санаар, ол эжелекчи хоойлуну күш чок болдурбас болза, КНО-нуң Уставының 41 чүүлүнде көрдүнген хемчеглерни ажыглавышаан, чогуур хемчеглерни алыры-биле Чөвүлел база натап чыглыр апаар дээрзин Израильге шыңгыы сагындырар деп, эль-Фарра Чөвүлелди кыйгырган.

Айыыл чок чоруук Чөвүлели Израильди чепсек болгаш шериг херексели-биле хандырбас деп, КНО-нуң кежигүнү бүгү күрүнелерни кыйгырар ужурлуг дээрзин эль-Фарра демдеглээн.

Эль-Фарраның демдеглээни-биле алырга, Израиль бодунуң эжелекчи үүлгедиишкиннерин кожазы араб күрүнелерже хүн бүрүде агрессчи халдаашкыннары-биле көргүзүп турар.

Иорданияның төлээлекчизи израиль агрессорларга өмээришкен барыын талалы күрүнелерни буруу шапкан. 1967 чылдың ноябрь 22-де Айыыл чок чоруук Чөвүлелиниң резолюциязын күүседирин үзер арганы израиль чазакка оларның деткимчези берип турар болгай.

Израиль төлээ И. Текоа бүгү Иерусалимни Израильдиң мөңгеде күш-биле эжелээр «эргелиг» дээр чүвениң дугайында калчаалыг, ыят чок негелдени чулчураан.

Бодунуң саналынга Сауд Аравияның төлээлекчизи Дж. Бараудп Иерусалимниң араб кезиин күш-биле эжелээринче израиль дайынзырактарның угландырган агрессчи үүлгедиглерин [illegible] буруу шапкан.

Руанданың хамаарышпас чоруунуң хүнү

БУЖУМБУРА. (СЭТА). Руанда Республика хамаарышпас чоруунуң 7 чыл оюн демдеглеп турар. Бо чылдарның дургузунда республика улуг чедиишкиннерни чедип алган. Тараачыннар кооперативтерге каттыжып, оруктарны бөлгүмнежип алгаш тудуп турар.

Чырыдыышкынны хөгжүдеринге улуг кичээнгейни салып, институттарны тургузуп, школаларны тудуп турар. Бо үеде чыл бүрүде 17.000 уруглар эге школаны доозуп турар. Бо дээрге, колониалдыг ёзу-чурумнуң үезинде бодаарда ужур чок саннар-дыр.

Ылаңгыя социалистиг чурттар-биле экономиктиг харылзааларны калбартырынга эки аргалар Руандада тургустунган. ЧССР-ниң чигири, Польшаның пөстери, ГДР-ниң диликг материалдары Руандада ам безин көстүп келгилээн. Бо африка чурттуң чонунуң совет бараанарга хереглели улгаткан.

Делегей аренازынга Руанда Африка чаңгыс эп организациязының идепкейлиг кежигүнү болуп туржуп, колонизаторларның дарлалының адаанда турар улустарның демиселин деткип, африка диптиң мурнуу талазында расисчи ёзу-чурумнарга удур демисежип турар.

Президентиниң декреди

ЗАНЗИБАР. (СЭТА). Занзибарның чазаа Занзибар болгаш Пемба ортулуктарда даштыкы бүгү пароход компанияларының ажыл-чорудулгазын бодунуң контролюнга алган. Ол дугайын Занзибарның президентизи Абейд Карумениң ында парлап үндүрген декредиңде чугаалаан. Бо компаниялар боттарының конторааларын болгаш документациязын Занзибарның күрүне садыг корпорациязынга хүлээдип берген.

Мароккоңуң тугу Ифниниң кырында

РАБАТ. СЭТА-ның корреспондентизи И. Брезниковскийниң дамчытканы болза:

Испан эрге-чагыргалар Ифни девискээрни марокко администрациязынга хүлээдип берген. Сиди-Ифни хоорайның муниципалитединиң бажыңының кырынга Марокконуң күрүне тугун эң баштай киискидип үндүрген. КНО-нуң резолюциязынга дүүштүр база бо чылдың январьда марокко-испан чугаалажыышкыннарының түңнелинде Ифни районну Мароккога хүлээдип бээр дугайында керээни чарган. Ифни испан эрге-чагыргаларының тергиидээшкининиң адаанга хөй чылдарда туруп келген.

Ифни—чурттуң мурнуу талазында эрикте улуг эвес девискээр, ында марокколар чурттап турар. Испаннар эрткен чүс чылда ук девискээрни Соңгу-Барыын Африканың өске-даа черлери-биле кады эжелеп алган болгаш сөөлзүредир ону база бир испан можу кылдыр Мадридтиң салдар чедирер кавызынга киирген. Колонизаторлар тус черниң чонун кулданып, тура халыкчы хосталгалыг шимчээшкинни кадыг-дошкуну-биле каш удаа базып келген. Ифниниң хөй чурттакчылары Марокконуң кожазы районнарже үнүп чоруур ужурга таварышкан.

Ифнини Марокконуң кол девискээринге катап каттыштырган дугайында медээни аажок күзел хапыышкыны-биле уткаан. «Испан Сахара» дээр өске-даа девискээрлерден, а ол ышкаш Мадридтиң эрге-чагыргаларының шериг-далай баазалары болдуруп алган Сеута биле Мелилья районнардан (Марокконуң соңгу талазында) испан колониалисчи эрге-чагыргаларның үнүп чоруурун марокко хөй-нииити негеп турар.

МЕКСИКА чурттуг тараачын. Ооң оон ыңай ажылдаар шаа-даа чок. Ынчангаш орук чанында дилениp алыр кижилер мапап турары ол.

С. СЫЧЕВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаазы).

АКШ-ТА АЖЫЛ ЧОКТАР КӨВҮДЕП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку үеде ажыл чоктар элээн көвүдээр болгаш чурттуң күш-ажыл кылып шыдаар чонунуң 4—5 хуузу болган турар. Ол дугайын президент Джонсоннуң экономика талазы-биле чөвүлелчизи турган Уолтер Хеллер телевидение дамчыштыр чүве чугаалап тургаш, айыткан.

Сөөлгү тускай медээлерни ёзугаар алырга, ам Каттышкан Штаттарда ажыл чоктар 2,4 миллион хире кижи азы күш-ажыл кылып шыдаар американнарның 3,5 хуузу болуп турар.

КҮШ-АЖЫЛ БИЛЕ КАПИТАЛ

ИТАЛИЯ

Италияның аъш-чем үлетпүрүнүң 300 муң хире ажылчыннары кадыг-дошкун ажыл соксадыышкынныг демиселдиң түңнелинде улуг чедиишкинни чедип алган. Бүдүрүлге ээлери чаа коллективтиг керээлерге ат салыр ужурга аргажоктан таварышкан. Ажыл төлевирин бедидерин, ажыл неделязының үргүлчүлелин кызырарын, улуг кижилерниң болгаш аныяктарның күш-ажылының төлевиринде ылгалды эвээжедирин ол керээлерде көрген.

АНГЛИЯ

Профэвилелдиңге удур, ажылчы чоннарның ажыл соксадыышкынын кызыгаарлап турар хоойлуну хүлээп алырындан чазактың ойталааны «чурттуң ажылчын аңгызының шылгараңгай тиилелгези» болур деп, Великобританияның Коммунистиг партиязының Политиктиг комитединиң кежигүнү Берт Рамелсон медеглээн.

ВКП Күүскомунуң хуралынга чүве чугаалап тургаш, Рамелсоннуң демдеглээни: «Чазактың бо шиитпири профэвилелдерниң ажыл-чорудулгазының хостуунга удур айыылды чайлатканы ол деп бодаар болза, кедергей шыңгыы частырыг болур ийик». Чазак дорт болгаш доора янзы-бүрү үндүрүглерниң, ажылчын төлевирин «өстүрбезинниң» болгаш өске-даа хемчеглерниң дузазы-биле ажылчы чоннарның амыдырал деңнелинге удур шаап халдаашкынының мурнуку хевээр үргүлчүлеп турар деп, ол демдеглээн.

ЯПОНИЯ

Японияның күрүне демир-оруктарының администрациязы амыдыралчы эрге-ажыктарын камгалаан ажылчыннарның хөделиишкиннерин янзы-бүрү кеземче хемчеглерни ап тургаш, базарын оралдажып турар. Чоокта чаа ажыл соксадыышкынынга киришкен ээш 259 ажылчыннарга, колдуунда профэвилел шимчээшкиниң активчилеринге кеземче көргүскен. Оларның иштинден 9 кижини ажылдан үндүрген, 183 ажылчыннарның ажыл төлевирин кызырган, оон өскелеринге дужаалбиле сагындырыг берген.

Күрүне демир-оруктарының ажылчыннары күш-ажылды шапкынчыдарынга болгаш ажылдан үндүрер чорукка чедирип турары бүдүрүлгениң капиталистиг рационализациязынга удур демиселди чорудуп турар.

ИРЛАНДИЯ

Чедишпес, түреңги болгаш ажыл чок чорукка удур чыскаалдар болгаш митингилер болган. Дөрт муң ажыг кижи «Биске ажыл бериңер!», «Бистиң 24 хуувус ажыл чок-тур!» деп бижимелдиг плакаттарны тудуп алгаш, хоорайның кудумчулары-биле эрткен.

ПЕРУ

Америк компанияның «Токепала» дээр чес-хола рудниктериниң үш муң перу ажылчыннары ажыл төлевирин бедидерин, амыдыралдың болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негевишаан, ажыл соксадыышкынын чарлаан.

Токепалаже полицияның отрядтарын чорудкан.

(СЭТА).

Талантылар өссүн

Район фестивалы

РАЙОН фестивалы үш хүн үргүлчүлээн соонда түңнел концерт эгелей бээрге, Шагаан-Арыгның Культура бажыңының залы диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле долган. Ынчанмайн канчаар: фестивальга киришкен он беш коллективтерниң программаларында оргкомитеттиң шилип алган көргүзүглери түңнел концертке кирген.

Көрүлдеге киришкен коллективтерниң иштинден Жданов аттыг колхозтуң Чодураа, Ийи-Тал, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем, «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан, «Х Улуг хурал» колхозтуң Баян-Кол кодээ клубтарының, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Үзүүнде болгаш Шагаан-Арыг хоорайның Культура бажыңнарының коллективтериниң көргүзүглери бедик үнелээшкинни алганнар.

Ол коллективтерниң киржикчи бүрүзү уран талантызын чоннуң мурнунга бедик харысалгалыг бараалгадыр дээш изиг күзел-сонуургалдыын тодаргай көргүскен.

Чодурааның агитбригадазы фестивальдың негелделерин, ылаңгыя хөйнүң, ийи-чаңгыстың ырларынга, уран номчулгага хандыкшылдыының талазы-биле көрүлдениң дээре черлерин ээлээн. «Төрээн Тывам», «Ушкаш келийн» деп ырларны хөйнүң күүсеткени, «Россия», «Четтирдим» деп шүлүктер, «Хүреш» деп национал танцы бедик үнелээшкинни алган. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери колхозчу Е. Чамбал, В. Дугур-Серен, Ч. Дугур-Серен угбашкылар болгаш өскелер-даа мактаткан. Коллективтиң программазын чаа, солун чүүлдер-биле байыдарынга, оларның күүселдезин таарыштыр тургузарынга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы С. Базыр-оол, Чааты сес чыл школазының башкызы Э. Сотпа оларның идепкейлиг киришкени демдеглеттинген. Ол агитбригада ырак Хендергениң малчыннарынга, ажыл-ишчилеринге болгаш өске-даа кодээ суурларга солун концертин бараалгаткан. Ол коллектив агитбригаданың бирги черин район фестивалынга ээлээн, оларга өртектиг шаңналды тывыскан.

Арыг-Үзүүнүң Культура бажыңының коллективи солун көргүзүглери-биле көрүкчүлерни магададаткан. «Ленин — бистиң тугувус, күжүвүс болгаш чепсээвис» деп литературалыг монтаж бедик үнелелди алган. Арыг-үзүүчүлер район фестивалынга бүгү талазы-биле эки белеткенип, ылаңгыя сценаның культуразын сагыыр, күүседикчилериниң хевин хандырар талазы-биле өске коллективтерге үлегер-чижек болган. Культура бажыңының баштыңчызы И. Анай-оол, «ҮТКА 25 чылы» совхозта комсомол комитединиң секретары Татьяна Дугар-оол оларның организакчызы, башкарыкчызы чедиишкиннерниң үндезини болган. Районнуң оргкомитеди фестивальдың ниити көрүлдезиниң талазы-биле ол коллективти бирги черде деп санаан.

Эйлиг-хемчилерниң көргүзүглеринде янзы-бүрү танцылар массалыг болуп, боттарының чогаадыкчы тывынгырын илереткеннер. Молдав, эвенк улустуң танцыларындан аңгыда «Кадарчы», «Дук салыр» дээн ышкаш танцылар солун. Ол коллективте талантылыг аныяктарның өзүп турарындан аңгыда, Маадыр-ие Шожул-оол Силимаа хөйнүң, чаңгыстың ырларынга эки киришкен. Баян-Колда агитбригаданың хөгжүмү бирги черни алган. Уран номчулгага ынакшылдыглар Көк-Чыраа клувунуң, Шагаан-Арыгның Культура бажыңының коллективтеринде бар.

Фестиваль көрүлдезиниң кол-ла темазы улуг башкы В. И. Ленинге, партияга, Төрээн чуртунга тураскааттынганын оргкомитет онзалап демдеглээн. Оон-биле черге-лештир кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүн массалыг болдурар, ылаңгыя идик-хевин четчир, чараш болдурарынга Жданов аттыг колхозтуң даргазы эш Дугур-Серен, партком секретары эш Думбуу, «Х Улуг хурал» колхозтуң даргазы эш Шожал олар идепкейлиг киришкенин демдеглээри чугула. Уран чүүлге салым-чаяанныг кижилерниң аразында эштер Кащеева, Митина, Глазунова (Шагаан-Арыг), Байыр-оол, Кошкар-оол (Арыг-Үзүү), М. Төтпес-оол, Ш. Кара-кыс (Баян-Кол), М. Кара-оол, Т. Барыймаа (Ийи-Тал), К. Доржукай, Р. Танзын, А. Семис-көк (Хайыракан) болгаш өскелери-даа чоргаарал-биле адап болур.

РАЙОН фестивалының ниити көрүлдезинде өзүп турар чедиишкиннерни демдеглеп тура, чедир кылдынмаан чүүлдер барын айтыры чугула. Бот-тывынгыр уран чүүлдү доктаамал болдурар, кыска үе иштинде ажылын экижиткеш, оон-биле соксай тыртып каар чоруктарны болдурбас херек. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг, Арыскан, «Найырал» совхозтуң Үрбүн, Кара-Тал, «Улуг-Хая» совхозтуң Ак-Тал суурларында кодээ клубтарның ажылын шынап-ла ынчаар демдеглеп болур. Оларның уран чүүл көргүзүглери район фестивалынга кирипшээн. Ак-Туругнуң аныяктарының, ажылчыннарының иштинде уран чүүлге салым-чаяанныг кижилер хөй, районнуң оргкомитединиң талазындан ак-туругжуларга улуг идегел-даа турган, а херек кырында фестивальга келбээни харааданчыг болган. Оон-биле чергелештир Чаа-Хөлдүң Культура бажыңының, Кызыл-Дагның, Торгалыгның коллективтери фестивальга уткуштур бүгү талазының эки белеткелин чорутпайн, далаш-биле белеткенгеш, идейлиг утказы, чаа, тывынгыр бодалдарны үреп турар ындыг четпестерни болдурган. Торгалыгжыларның «Мегечи хам» деп көргүзүү ындыг болган.

Эйлиг-Хем кодээ клувунуң уран чүүл киржикчилери хем кежерде ол-бо талазынга чадаг кылаштаар ужурга таварышкылаан. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң дирекциязы черле (эш Гаков) транспорт-биле чогуур үезинде хандырбайн баар, оон ужурундан эйлиг-хемчилерниң түңнел концертке кирген эки көргүзүглери безин көрүкчүлерге бараалгаттынмайн барган.

Ынчангаш чер-черде партия, совет, комсомол, профэвилел органнары район фестивалының көрүлдезинден чогуур түңнелди кылып, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ажылын холга ап, практиктиг дузаны чедирип, концерттерниң идейлиг утказынче кичээнгейни салып, хөй кижи киржикчилиг, доктаамал ажылдыг дайынчы коллективтер болурунче сагыш салыры чугула.

Д. АРАКЧАА.

Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында херээженнерниң уран кылыгларының делгелгези. Ында республиканың барык бүгү районнары киржип турар.

Мөңгүн-тайгажыларның делгээнде бичии уругларның национал тоннары, бөрттери, идиктери кончуг чараш. Бай-тайгажылар, эрзинчилер национал угулзаларлыг барбаларны, содактарны делгээн. Делгелгеге көргүскен чүвелер янзы-бүрү болгаш сонуурганчыг.

ЧУРУКТА: делгелгениң көрүкчүлери болгаш Бай-Тайга райондан келген кылыглар.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотолары.

Ада-иениң кижизидикчи ролюн күштелдирер

Коммунистиг аажы-чаңчылдарның бедик принциптери совет улустуң болгаш аныяк өскенниң амыдыралында бадыткаттынган. Ынчангаш аныяк кижини Төрээн чуртунга, коммунизмниң херээнге бердинген, кижи төрелгетенниң чаагай чоруу дээш хүн бүрүде сагыш салыр кылдыр кижизидери чугула. Бистиң чуртувуста бичии чаштарны, элээди уругларны, аныяктарны кижизидеринге бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган. Оларга школаларның, ясли-садтарның, культура одагларының, дыштанылга бажыңнарының, пионер лагерьлериниң ажык кезээде ажык.

Кижини кем-херек үүлгедиринче, чалгаа, шүшпең болурунче албадап турар үндезин социал чылдагааннар бисте чок. Ынчалза-даа бистиң аразында чаа ниитилелдиң тургузуунга таарышпас эргиниң артыышкыннары ам-даа бар. Бай-Тайга районда назы четпес уругларның кем-херек үүлгедир чоруу болганчок-ла таваржып турар. Бо чылдың эрткен беш айларында чамдыктар кеземче харысалгазынга онаашкан, райкүүскомнуң чанында назы четпестер комиссиязынче ийи оолду шилчиткен. Бо айыттынган чижек-санвар районнуң бүгү чурттакчы чонун, албан организация черлерин, кодээ Советтерни сагыш човадып, дүвүреткен турар ужурлуг.

Төлеп чок, наржы, кем-херек үүлгедир аныяк кижилер кайын тыптып кээп турарыл деп чамдык кижилер кайгап чугаалажыр. Шынап-ла кайын тыптып турарыл? Оон харыызы чаңгыс: кижи кем-херек үүлгедикчизи болуп төрүттүнүп келбес. Чаш урут төрүттүнүп келири билек, ону чаагай чаңчылдарга кижизидип эгелээр. Назы четпестерниң кем-херек үүлгедиишкинин уктап көөрге, колдуунда-ла уругларны өг-бүлеге багай кижизидип, хайгаарал чок тургусканында болгаш оларны күш-ажылга, бажың ажылынга чаңчыктырбаанында, ада-иелерниң талазындан моральдыг талазы-биле багай салдарлыг аажы-чаңны көргүскенинде болуп турар.

Тээли суурда чурттап турар Шыырап Хертектиң өг-бүлезиниң херээжен ээзи Долгар аарыг мен дээш ажылдавас, ол хирезинде үргүлчү арагалаар, суурнуң ужунда-ла бажында ушкан, улуска чалчаан чоруур. Өг-бүледе ажылдап турар кижи чаңгыс Шыырап. Ол кадайындан база дудак чок. Оларның бичии оолдары ада-иезиниң үлегер-чижээн эдерип, чурум үрец, харын-даа арагаже сундугуп эгелээн. Владимир Хертек ол өг-бүлениң бир «маадыры». Володя 7-ги класска өөренип турган, ара каггаш. Бо чылдың мартта Тээли столовая-зындан чамдык чүүлдерни оор алган. Ону назы четпес оолдар оорлаан болган. Үүлгеттинген херекти баштаан кижи Владимир Хертек. Шыраптың улуг оглу Сергей база-ла ажыктыг ажыл кылбас, үргүлчү ээрик чоруур апарган. Ада болур ат-алдарын оскунган, Хомушку Кара-оол дээрзин Тээлиниң чону эки билир. Ол боду каш удаа кеземче херээн арттыргеш келген. Сөөлгү удаа келгеш, бээзин бодунга түңнел үндүрбээн. Беш, алды хондур арагалап чоруп каар, уругларының азыралын билбес турган. Оон уламындан оолдары Юра биле Володя өөредилгезин ара каггаш, кем-херек үүлгедип эгелээн. Володяны оор херек кылгаш, кеземчеге онаашкан. Кызыл-Даг суурда Кужугет Бугажык үргүлчү арагалаар, кадайын этээр бак чаңчылдыг. Оон оглу амгы үеде кандыг-даа хайгаарал чок, улчумал кижи апарган.

Үстүнде ады үнген ада-иелерден аңгыда уругларының кижизидилгезинче сагыш салбас, оларны хайгааравас өг-бүлелер база бар. Шуй суурда Иргит Дажый-оол, Донгак Шыгжыыр, Тээлиде Долгай-оол Байыр, Дагбы Седип, Салчак Ковгар олар уругларының кижизидилгезин, өөредилгезин тооп көрбес, арагадарылап, назы четпээн кижилерге багай салдарны чедирип турарлар. Биче хулиган херек үүлгеткен, оор кылган назы четпээннер районнуң иштики херектер органының уруглар өрээлинге бо-ла келир. Оларның аразында школа назылыг уруглар база бар болгулаар.

Күш-ажылдан төлептиг хамаатылар тыптып үнер болганда, ада-иелер уругларын бичиизинден тура-ла күш-ажылга чаңчыктырары, оларны чараш аажы-чаңга өөредири чугула. Назы четпээн уруглар ниитилелге таарымча чок чүве кылыптарга, чамдык ада-иелер уругларны эдип алыр туржук, харын болчур таварылгалар тургулаар. Өг-бүлеге уругларны эки чаңчылга, күш-ажылга кижизидери ада-иелерниң хүлээлгези. Ада-иениң аажы-чаңы, ажылга, чуртталгага байдалы кандыг болдур уруглар база ындыг болур. Чамдык ада-иелерде уругларының өөредилге-кижизидилгезин школа, хөй-нииити харылаай-ла дээр хөөн бар. Назы четпээн уругларның коммунистиг кижизидилгезинге школадан, хөй-ниитиден аңгыда өг-бүлеге кижизидилге улуг рольдуг. Ындыг болганда ада-иелер уругларының кижизидилгезинче доктаамал сагыш салыр, хайгааралдан дашкаарлатпас хүлээлгелиг.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
«Шынның» штаттан даштыкаар корр.

Хүлер ышкаш шыңганныглар

Спорттуң национал хевиринге Тыва АССР-ниң IX спартакиадазының үезинде шой кодурукчулери ийи хүн улаштыр маргылдаашкан.

Маңаа он болгаш солагай хол-биле кодурери, ийи холдап деңге кодурери — бо үш хевирниң талазы-биле маргылдаа болган. Эң чиик деңзиге Ак-Довурактан келген Николай Панин, ортумак деңзиге Евгений Черногрибов (Кызыл), 82 килограмм чедир деңзиге Иван Брошко (Кызыл), аар деңзиге Анатолий Кочетков (Кызыл) бирги черлерни алган.

Команда талазы-биле бирги, ийиги болгаш үшкү черлерни «Спартак», Ак-Довурак хоорай, «Динамо» командалары алган.

Л. ФЕДОРИНА.

ЧУРУКТА: Е. ЧЕРНОГРИБОВ.

Бо чылдың июль 4-те Кызыл хоорайга

Москва цирлиниң көргүзүүнүң

УЛУГ АЖЫДЫЫШКЫНЫ ЭГЕЛЭЭР

Оон янзы-бүрү программалыг солун, уран көргүзүглеринге совет цирк аренаның эң дээре мастерлери боттарының талантызын көргүзүп киржир.

Оларның дыка хөйү даштыкы чурттарга каш удаа оон көргүзүп чораан.

Программада сарыктар болгаш ыттар-биле номерлер база бар.

Цирк ажаа хүннерде кежээкиниң 7 шак 30-де эгелээр. Субботада 3, 7.30 шактарда, воскресеньеде 12, 3, 7.30 шактарда эгелээр.

Билеттерни «Найырал» кинотеатрның чанында кассада садып турар.

ЦИРКТИҢ ОЮН КӨРГҮЗЕР УЛУГ ӨРГЭЭЗИ КӨВҮРҮГ ЧООГУНДА, ЕНИСЕЙНИҢ СОЛАГАЙ ЭРИИНДЕ, ТУРУП ТУРАР.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

Циркти көөрүнче далажыңар!

Филармонияга хүлээп алыр конкурска киржиңер!

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ КҮРҮНЕНИҢ ЫР, ТАНЦЫ АНСАМБЛИН ЧЕТЧЕЛЭЭРИНГЕ КИИРЕР БАЛЕТ АРТИСТЕРИН, ЫРААЖЫЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНЫҢ КОНКУРСУН ЧАРЛАП ТУР.

1. Сыгыртыр, каргыраалаар 2 кижи;
2. Ыраажылар а) эр үннүг 4 кижи; б) херээжен үннүг 8 кижи;
3. Балет артистери — беш кижи херек.

КОНКУРС 1969 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 8-ТЕ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА, ЭРТЕНГИНИҢ 10 ШАКТА БОЛУР.

ФИЛАРМОНИЯНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Спорт

ВОЛЕЙБОЛ

Чемпион илерээн

★ **РЕСПУБЛИКАНЫҢ** спорт чөвүлелдериниң болгаш эки тура спорт ниитилелдериниң хол бөмбүүнге бирги чер дээш үргүлчүлээн маргылдаазы июнь 29-та доозулган. Түңнел оюннарга эр улустарнындан Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, «Урожай» кодээ ажыл-агый техникуму, Тес-Хем, херээженнерниңден «Спартак» Ак-Довурак, Эрзин, Улуг-Хемниң командалары киришкен.

Түңнел оюннар эң-не чидиг спортчу демиселге эрткен. Баштайгы оюнда эр улустуң командаларындан Барыын-Хемчик районнуң чыынды командазы-биле «Урожай» кодээ ажыл-агый техникумунуң командазы шелче үнген.

Оюннуң эгезинден барыынчылар инициативаны холга ап, боттарының халдакчыларын болгаш камгалакчыларын ээлдег-ла туруштарынга таарыштыр тургускаанындан бирги оюнну 15:12-ге удуп алган. Ийиги оюн. Барыынчыларның оюну бүгү тала-биле удурланыкчыларындан ажып тураа-даа кодээ ажыл-агый техникумунуң кол халдакчылары Иван Магабал, Монгуш Дукаа, Ондар Кызыл-оол оларның күштүг халдаашкыны-биле урожайжылар тиилээн. Сан 1:1. Шиитпирлиг үшкү оюн. Барыын-Хемчик командазы эрттирген частырыын өөренип көрбүшаан, боттарының удурланыкчыларын 21:19-ка удуп алган.

Чемпион ат дээш демисежир ийи команда илерээн. Чөөн-Хемчик-биле Тес-Хем районнуң ужуралынга чөөн-хемчиктилер 2:1 санга удурланыкчызын тиилээн, ам Барыын командазы-биле ужуражыры бо.

Кайы-даа команданың ойнакчылары бүгү тала-биле чараш ойнап, тиилелгеже чүткүлдүүн көргүскен. Оюн 2:1 болуп Чөөн-Хемчик районнуң тиилелгези-биле доозулган.

Ынчангаш Чөөн-Хемчик районнуң командазы бодунуң бөлүүнге-даа, түңнел оюнга-даа аштырыышкын чокка тиилелгени чедип ап, республика рекордун тургускан.

Эр улустарнындан хол бөмбүүнге бирги черни профэвилелдериниң спартакиадазының талазы-биле Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, кодээ ажыл-агый техникуму тус-тузунда бирги, ийиги, үшкү кылдыр үлешкеннер.

Спортчу ниитилелдер талазы-биле «Урожайның» чемпиону Чөөн-Хемчик, а «Спартактыындан» Ак-Довурак хоорайның командазы болуп илерээн.

Маргылдааның түңнелинде эки тура спорт ниитилели «Урожайның» эр улустуң ийи, херээженнерниң бир командазын шилип тургускан. Херээжен командалардан «Урожайның» чемпиону Эрзин командазы болган, ийиги черни Улуг-Хем районнуу алган. «Спартак» ниитилелинден бирги (Кызыл), ийигизинге Ак-Довурак командалары кирген.

Үстүнде бар чедиишкиннер-биле чергелештир четпестерни демдеглээри чугула. Оларга бир-ле дугаарында педагогика институдунуң командаларын чижекке киирип болур. Оон киржип турар эр, херээжен командаларның белеткели кошкак, оон уламындан бо IV спартакиаданың шаңналдыг черлери дээш демиселчилериниң аразынга кирбейн барганнар. Кайы-даа командазы маргылдаа мурнунуң «эдигиишкин» кылыр мячиги чок кээп турганын чугаалаарга-ла байдал билдингир. Тус өөредилге черинде спорт, күш-культура харыылап турарлар бо маргылдаадан түңнел үндүрүп, келир үениң аныяк башкыларын спортка дадыктырбышаан, ындыг янзылыг маргылдааларга үре-түңнелдиг болган турар дээш ораддашса эки.

Ол ышкаш Бии-Хем районнуң чыынды командазы чыл бүрүдө маргылдаа орту кирбейн чорда-ла аштырыышкыннарга таварышкаш, ол олчаан аъттангаш хаптарынга чаңчыккан. Бо удаада база ындыг болган. Бии-хемчилерниң бо «аарыын» таптыг чугаалажыр үе келген эвес бе?

К. СТАЛ-ООЛ,
бирги чергениң судьязы, хөй-ниитичи тренер.

БОКС

Күштүглер көрүшкен

ЭРТКЕН воскресеньеде Тыва АССР-ниң профэвилелдериниң IV чайгы спартакиадазынга тураскааткан бокс маргылдаазы болган. Баштай-ла пассажир АТБ-зиниң төлээзи 60 кг деңзилиг В. Квитных биле кодээ ажыл-агый техникумундан М. Санаа олар таварышкан. Квитных оң, солагай холу-биле ырак-чооктан аваангыр, кашпагай халдап тургаш, бирги-ийиги салыгда хөй санны чедип алган. Үшкү салыгда бокс шөлүнде судья боксёрларның үр тутчуп келгенин өөренип көргеш, хөй хөделген Квитныхты тиилээн деп санаан. Ийи дугаарында ол-ла деңзиниң боксёрлары В. Гурьков биле К. Бегзи ужурашкан. Бокска чараш техниктиг арга-хевирлерин көргүзүп, кашпагай ойнаар Бегзи тиилеп алган.

Биче 57 кг деңзиниң үстүнде ол-ла бүдүрүлгедеен В. Зяблицкий биле Ак-Довурак хоорайдан келген С. Ооржак таварышкаш, баштайгызынга тиилеттирген.

Дараазында ортумак 63 кг деңзилиг республиканың шыырак боксёрлары: пединституттан В. Шуберт, пассажир АТБ-зинден К. Товариштай олар таварышкан. Бо начыннар мурнуку үелерде хоорайның болгаш республиканың бокс талазы-биле маргылдааларынга чаңгыс удаа эвес көрүшкүлээн болгаш кайы-кайызы-даа эки билчирлер. Товариштай солагай талалап колдап халдаарындан удурланыкчыларынга шораадавчыг боксёр. Шуберт оон шапчар, эпти-ле дээптер черлерин билир болгаш камгаланып тургаш, тиилелгени чедип алган.

Ак-Довурактың төлээзи, эрткен чылгы республика чемпиону, бирги разрядчы Хорковянко биле бо чылгы Кызыл хоорай чемпиону, кодээ ажыл-агый техникумундан Шожал олар бокс шөлүнге үнүп келирге, көрүкчүлер адыш часкап уткаан. Демиселдиң медээзин бээри билек республика чемпиону халдап кирипкен. Ынчалза-даа удурланыкчы бышкыг камгаланмышаан, дүрген халдаашкынны оожургадыпкан. Чемпионнар ийиги-үшкү салыгларда бар-ла аргаларын үндүрүп, үр, көрүштүг тудушканнар. Түңнелинде республика чемпиону тиилеп үнген.

О. ШИРИНДУУ,
маргылдааның судьязы.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

ИЮЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 10, «Сөөлгү чанчын» (делгем экранныг) 12, 2, «Рошфордан келген уруглар» (делгем экранныг) 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Гусар балладазы» 10, 12, 2, «Чүс бирги сенатор» 4, 5.40, 7.20, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дербент» танкер» 3, «Куда хүнүнде» 5, 7, «Африканың аяны», «Куда хүнүнде» 9 шактарда.

Редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-21, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-61, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-11. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ІС—00193.